

Lokalna Strategia Rozwoju

Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury

(TEKST JEDNOLITY)

Rajgród - Grajewo - Radziłów – Szczuczyn - Wąsosz

2009 rok

Spis treści:

Wstęp	4
I. Charakterystyka LGD jako jednostki odpowiedzialnej za realizację LSR.....	5
I.1. Nazwa i status prawny LGD oraz data jej rejestracji i numer w Krajowym Rejestrze Sądowym.	5
I.2. Opis procesu budowania partnerstwa.....	5
I.3. Charakterystyka członków LGD albo jej partnerów i sposób rozszerzania lub zmiany składu LGD;	6
I.6. Kwalifikacje i doświadczenie osób wchodzących w skład ciała decyzyjnego	11
I.7. Doświadczenie LGD i partnerów LGD w realizacji operacji	11
II. Definicja obszaru objętego LSR wraz z uzasadnieniem jego wewnętrznej spójności.....	12
II.1. Wykaz gmin wchodzących w skład LGD	12
II.2. Uwarunkowania przestrzenne (mapa), geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe.	12
II.2.1. Uwarunkowania przestrzenne	12
II.2.2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze.....	14
II.2.3. Uwarunkowania historyczne i kulturowe.....	17
II.3. Ocena społeczno-gospodarcza obszaru, w tym potencjału demograficznego i gospodarczego obszaru oraz poziomu aktywności społecznej	23
II.3.1. Potencjał demograficzny	23
II.3.2. Potencjał gospodarczy.....	25
II.4. Specyfika obszaru.....	33
III. Analiza SWOT dla obszaru objętego LSR	36
IV. Określenie celów ogólnych szczegółowych LSR oraz wskazanie planowanych przedsięwzięć służących osiągnięciu poszczególnych celów szczegółowych, w ramach, których będą realizowane operacje.....	39
IV.1. Opis celu ogólnego I „ <i>Wspieranie rozwoju aktywności społecznej i edukacji</i> ”.....	39
IV.2. Opis celu ogólnego II „ <i>Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, turystyki i rekreacji</i> ”.....	41
IV.3. Opis celu ogólnego III „ <i>Zachowanie dziedzictwa kulturowego (w tym tradycji, obrzędów, zawodów i rzemiosła), historycznego i przyrodniczego</i> ”.....	43
IV.4. Opis przedsięwzięć	44
IV.4.1. Przedsięwzięcie: Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD.....	44
IV.4.2. Przedsięwzięcie: Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby.....	54
IV.4.3. Przedsięwzięcie: Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD.	59
V. Określenie misji LGD.....	61
VI. Wykazanie spójności specyfiki obszaru z celami LSR.....	63
VII. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć.....	65

VIII. Uzasadnienie innowacyjnego podejścia dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć.....	66
IX. Procedura wyboru operacji przez LGD w ramach działania, o którym mowa w art. 5 ust. 1 pkt 21 ustawy z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, w tym przyjęte przez LGD kryteria lokalne wraz z opisem procedury ich zmiany.....	68
IX.1. Procedura naboru wniosków o dofinansowanie.....	68
IX.2. Kryteria lokalne przyjęte przez LGD	74
IX.3. Opis procedury zmiany kryteriów lokalnych.....	80
X. Budżet LSR dla każdego roku realizacji LSR.....	80
X.1. Harmonogram realizacji przedsięwzięć i operacji zaplanowanych do realizacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru LGD Biebrzański Dar Natury.	84
XI. Opis procesu przygotowania LSR.....	85
XII. Opis procesu wdrażania i aktualizacji LSR.....	87
XII.1. Sposób wdrażania LSR	87
XII.2. Sposób aktualizacji LSR.	89
XIII. Zasady i sposób dokonywania ewaluacji własnej.....	90
XIII.1. Ocena ex post – stopień realizacji celów LSR.....	91
XIII.2. Ocena ex ante – planowane przedsięwzięcia.....	92
XIV. Powiązania LSR z innymi dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem objętym LSR.....	93
XV. Planowane działania (przedsięwzięcia) operacje realizowane przez LGD w ramach innych programów wdrażanych na obszarze LSR.....	98
XVI. Przewidywany wpływ realizacji LSR na rozwój regionu i obszarów wiejskich	100
XVII. Informacja o załącznikach.....	102

Wstęp

Prezentowana Lokalna Strategia Rozwoju jest wynikiem wielomiesięcznej pracy grupy osób pochodzących z czterech gmin: Grajewa, Radziłowa, Rajgrodu, Wąsosza oraz gminy Szczuczyn, która przystąpiła do LGD w 2011 roku. Opracowanie jest połączeniem wyników szeregu warsztatów, spotkań, dyskusji lokalnych liderów oraz wspierających ich ekspertów. Ludzie reprezentujący trzy sektory: publiczny, gospodarczy i społeczny zdecydowali się wziąć na siebie część odpowiedzialności za rozwój swojej małej ojczyzny i postanowili stworzyć wspólną organizację - Lokalną Grupę Działania. LGD przyjęła nazwę: Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury nawiązując w ten sposób do położenia geograficznego obszaru oraz wspólnego dziedzictwa przyrodniczego, kulturowego i historycznego pięciu gmin. Dzięki inicjatywie LEADER w ramach, której wspierane będą działania LGD, powstała szansa na wprowadzanie zdecydowanych zmian na obszarach wiejskich. Zmian, nie tylko w sensie powstania nowych, jakże potrzebnych inwestycji infrastrukturalnych, ale przede wszystkim inwestycji w największe bogactwo regionu, jakim są jego mieszkańcy. Inwestycji, które pozwolą ludziom uwierzyć w swoją siłę, możliwość wywierania konkretnego wpływu na rozwój swojego otoczenia, a jednocześnie brania współodpowiedzialności za swoją teraźniejszość i przyszłość. Lokalna Strategia Rozwoju daje wstępną odpowiedź jak mieszkańcy postrzegają swój region, ale przede wszystkim przedstawia oczekiwaną wizję obszaru LGD na kolejne lata. Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury jest stowarzyszeniem.

I. Charakterystyka LGD jako jednostki odpowiedzialnej za realizację LSR.

I.1. Nazwa i status prawny LGD oraz data jej rejestracji i numer w Krajowym Rejestrze Sądowym.

a) Nazwa:

Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury

b) Status prawny:

1. Stowarzyszenie jest organizacją będącą lokalną grupą działania w rozumieniu art. 15, ust. 2 ustawy z dnia 7 marca 2007r o wspieraniu obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (DZ. U. Nr 64 poz. 427).
2. Stowarzyszenie działa w oparciu o przepisy wymienionej w ust. 1 ustawy, oraz Rozporządzenia Rady Unii Europejskiej Nr 1698/2005 z dn. 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (DZ. U. UE.L.05.277.1), ustawy z dnia 7 kwietnia 1989r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2001r Nr 79 poz. 855 z późn. zm.) oraz statutu.

c) Data rejestracji i numer w KRS:

Stowarzyszenie zarejestrowane zostało w Sądzie Rejonowym w Białymstoku w dniu 30.09. 2008 r. pod numerem Krajowego Rejestru Sądowego 0000314262.

I.2. Opis procesu budowania partnerstwa.

Prace nad powstaniem Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury rozpoczęły się w 2007 roku z inicjatywy samorządów gminnych. Początkowo inicjatywą powstania LGD zainteresowane było 6 gmin: Grajewo, Szczuczyn, Rajgród, Jedwabne, Radziłów i Wąsosz. Zorganizowane zostały 2 spotkania w Grajewie mające za zadanie przybliżenie inicjatywy Leader w latach poprzednich 2004–2006, jak również w najbliższej perspektywie, tj. 2007–2013. W celu poinformowania o inicjatywie, jak również zebrania opinii w sprawie oddolnych inicjatyw i potrzeb, przeprowadzono badania ankietowe wśród mieszkańców. Z 505 ankiet dokonano analizy wyników, która stanowiła podstawę do dalszej pracy nad konstruowaniem strategii. W trakcie prac z uczestnictwem zrezygnowały 2 gminy: Szczuczyn i Jedwabne. Gmina Szczuczyn w roku 2011 roku ponownie zadeklarowała wolę współpracy w ramach LGD w wyniku czego została przyjęta w poczet członków.

Zgodnie z wymogami podejścia Leader, lokalna grupa działania musi być

partnerstwem złożonym z przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Każda grupa powinna starać się o to, by mieć w swoim składzie znaczący odsetek podmiotów sektora publicznego, sektora społecznego i sektora gospodarczego istniejących na obszarze objętym LSR.

W dniach 23–24 stycznia 2008 r. w Rajgrodzie zostały przeprowadzone warsztaty, w których wzięli udział przedstawiciele 3 sektorów z 4 gmin. W trakcie warsztatów dokonano analizy SWOT całego obszaru LGD, wypracowano wizję, główne cele oraz kierunki działań LGD. W trakcie zajęć powstała również nazwa Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury. Z warsztatów uczestnicy wyjechali wyposażeni w wiedzę oraz zobowiązani do zebrania w swoim terenie „fiszek projektowych”, tj. pomysłów mieszkańców, instytucji, organizacji pozarządowych na projekty, które powinny zdaniem inicjatorów przyczynić się do polepszenia warunków życia i rozwoju lokalnego. Zebrane fiszki projektowe posłużyły w uszczegółowieniu działań, jak również przygotowania projektu budżetu.

12 sierpnia 2008 roku odbyło się zebranie założycielskie LGD Biebrzański Dar Natury. W wyniku powyższego zebrania 30 września 2008 r. Sąd Rejonowy w Białymstoku dokonał wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego pod numerem 0000314262 stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury.

W skład Lokalnej Grupy Działania wchodzi przedstawiciele gmin założycielskich tj. Rajgród, Grajewo, Radziłów i Wąsosz, oraz gminy Szczuczyn reprezentujący różne sektory życia: publicznego, pozarządowego i gospodarczego.

Celem Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju szczególnie obszarów wiejskich poprzez realizację strategii rozwoju opracowanej przez LGD, aktywizację ludności wiejskiej, podtrzymywanie tradycji i tożsamości kulturowej, ochronę dziedzictwa przyrodniczego, wspomaganie rozwoju przedsiębiorczości i potencjału sektora pozarządowego, wspomaganie rozwoju turystyki, rekreacji na obszarze działania.

I.3. Charakterystyka członków LGD albo jej partnerów i sposób rozszerzania lub zmiany składu LGD;

a) Wykaz partnerów wchodzących w skład LGD, wykazując reprezentatywność poszczególnych sektorów w stosunku do liczby podmiotów na obszarze LGD:

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury tworzy 55 podmiotów: osoby fizyczne i prawne, reprezentujące:

- Sektor publiczny – 17 osób,
- Sektor społeczny – 32 osób,
- Sektor gospodarczy – 5 osoby.

Wykaz członków LGD stanowi załącznik nr 18 do LSR.

b) Zasady i sposób rozszerzania składu LGD:

- możliwość rozszerzenia składu LGD;
Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury zgodnie ze swoim statutem (§ 2.2 oraz § 11) zakłada możliwość rozszerzania składu LGD o nowych członków,
- sposób rozszerzenia składu LGD;
nowi członkowie mogą być przyjęci do LGD jeśli spełnią warunki określone w ustawie Prawo o stowarzyszeniach, oraz przedstawią rekomendację (wskazanie) udzieloną przez podmiot działający na obszarze, którego dotyczy Lokalna Strategia Rozwoju. Wymogiem koniecznym przyjęcia do LGD jest złożenie deklaracji członkowskiej. Nabycie i stwierdzenie utraty członkostwa w Stowarzyszeniu następuje na podstawie uchwały Zarządu Stowarzyszenia. (dotyczy tylko osób fizycznych, osoby prawne - gminy nie składają rekomendacji statut § 11).

I.4. Struktura Rady - organu decyzyjnego LGD

a) skład organu decyzyjnego

Zgodnie z § 26 Statutu LGD, Rada składa się w co najmniej 50% z podmiotów o których mowa w art. 6 ust. 1 lit b i c rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – czyli partnerów gospodarczych i społecznych oraz innych odpowiednich podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, organizacje pozarządowe, w tym organizacje zajmujące się zagadnieniami z zakresu środowiska naturalnego, oraz podmiotami odpowiedzialnymi za promowanie równości mężczyzn i kobiet.

Rada składa się z 4 do 12 członków, w tym: Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego, Sekretarza wybieranych na pierwszym posiedzeniu Rady.

Rada powoływana i odwoływana jest przez Walne Zebranie. Kadencja Rady trwa 4 lata. W przypadku zmniejszenia się składu Rady w czasie trwania kadencji, Zarząd zwołuje Walne Zebranie w celu uzupełnienia składu Rady.

I.p.	Imię i nazwisko	funkcja	Gmina	Sektor
1	Mieczysław Giształowicz	Przewodniczący	Rajgród	społeczny
2	Krystyna Jankowska	Wiceprzewodnicząca	Radziłów	społeczny
3	Danuta Modzelewska	Sekretarz	Wąsosz	społeczny
4	Jolanta Rejkiewicz	członek	Rajgród	społeczny
5	Józef Trzonkowski	członek	Radziłów	publiczny
6	Andrzej Karwowski	członek	Wąsosz	społeczny
7	Iwona Hanna Zawistowska	członek	Grajewo	gospodarczy
8	Jacek Szeszko	członek	Grajewo	publiczny
9	Anna Jońca	członek	Grajewo	publiczny
10	Mirosław Rainko	członek	Szczuczyn	społeczny
11	Michał Klimaszewski	członek	Szczuczyn	społeczny

Radę reprezentują przedstawiciele wszystkich gmin i wymaganych sektorów w następujących proporcjach:

sektor społeczny – 7 osób,

sektor publiczny – 3 osoby

sektor gospodarczy – 1 osoba.

Sektor społeczny i gospodarczy stanowi 73% ogółu.

I.5. Zasady i procedury funkcjonowania LGD oraz organu decyzyjnego

W strukturze organizacyjnej LGD Biebrzański Dar Natury funkcjonują cztery organy Stowarzyszenia: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna i Rada. Zgodnie z § 16 ust. 2 Statutu nie można być jednocześnie członkiem Zarządu, Komisji Rewizyjnej oraz Rady.

Zasady podejmowania uchwał przez kolegialne statutowe organy Stowarzyszenia zostały określone w Statucie oraz Regulaminie Rady.

Funkcjonowanie LGD wspierane jest przez Biuro Stowarzyszenia prowadzące pod nadzorem Zarządu bieżącą działalność LGD. Na potrzeby funkcjonowania Biura Stowarzyszenia opracowane zostały szczegółowo:

- a) procedury rekrutacji pracowników, w tym wymagania konieczne oraz pożądane łącznie z procedurami postępowania w sytuacji wystąpienia trudności w zatrudnieniu pracowników o określonych wymaganiach – załączniki nr 12, 13, 14, 15, 16, 17,
- b) opisy stanowisk – załącznik nr 19,
- c) zasady funkcjonowania biura, warunki techniczne i lokalowe – załącznik nr 20.

Najwyższą władzą Stowarzyszenia jest Walne Zebranie Członków. Do kompetencji Walnego Zebrania należy w szczególności:

- 1) uchwalanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia,
- 2) ustalanie liczby członków Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej,
- 3) rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej, w szczególności dotyczących projektów realizowanych w ramach lokalnej strategii rozwoju opracowanej przez LGD,
- 4) udzielanie absolutorium Zarządowi,
- 5) uchwalanie zmian Statutu,
- 6) podejmowanie uchwał w sprawie przystąpienia Stowarzyszenia do innych organizacji,
- 7) podjęcie uchwały w sprawie rozwiązania Stowarzyszenia i przekazania jego majątku,
- 8) rozpatrywanie odwołań od uchwał Zarządu, wniesionych przez członków Stowarzyszenia,
- 9) uchwalanie Regulaminów wewnętrznych Stowarzyszenia,
- 10) opiniowanie propozycji Zarządu dotyczących projektów, które mają być realizowane przez LGD,
- 11) zatwierdzanie budżetu,
- 12) ustalanie limitów do zaciągania kredytów i pożyczek przez Zarząd,
- 13) rozpatrywanie wniosków wniesionych przez Zarząd, Radę, Komisję Rewizyjną i członków Stowarzyszenia,

- 14) opiniowanie i zatwierdzanie Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Biebrzański Dar Natury,
- 15) inne niezbędne działania wynikające z etycznego i zgodnego z prawem działania Stowarzyszenia.

Do kompetencji Zarządu należy:

- 1) przyjmowanie nowych członków Stowarzyszenia i wykluczanie członków Stowarzyszenia,
- 2) reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz i działanie w jego imieniu,
- 3) kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia,
- 4) zwoływanie Walnego Zebrania Członków i przygotowywanie projektów uchwał dla Walnego Zebrania Członków,
- 5) ustalanie wysokości składek członkowskich,
- 6) opracowanie, aktualizacja i realizacja strategii rozwoju,
- 7) powołanie Biura Stowarzyszenia,
- 8) powoływanie i odwoływanie kierownika Biura Stowarzyszenia oraz zatrudnianie innych pracowników tego Biura,
- 9) ustalanie wielkości zatrudnienia i zasad wynagradzania pracowników Biura Stowarzyszenia,
- 10) ustalanie regulaminu Biura Stowarzyszenia i nadzór nad nim,
- 11) przygotowanie projektów do realizacji, które zostaną objęte wnioskiem o dofinansowanie,
- 12) przygotowanie wniosków do otrzymania środków pomocowych dla Stowarzyszenia,
- 13) przedłożenie Walnemu Zgromadzeniu Członków wniosku z kandydatami do Rady,
- 14) realizacja uchwał Walnego Zebrania Członków,
- 15) zaciąganie zobowiązań w imieniu Stowarzyszenia w ramach uchwalonego budżetu oraz limitu zaciągania kredytów,
- 16) przygotowywanie projektów budżetu i planów pracy Stowarzyszenia, a także sprawozdań z ich wykonania,
- 17) zarządzanie majątkiem Stowarzyszenia.

Do kompetencji Komisji Rewizyjnej należy:

- 1) kontrola bieżącej działalności Stowarzyszenia,
- 2) ocena prac i składanie wniosków w przedmiocie udzielenia absolutorium dla Zarządu na Walnym Zebraniu,
- 3) występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zebrania,
- 4) dokonywanie wyboru podmiotu mającego zbadać sprawozdanie finansowe Stowarzyszenia zgodnie z przepisami o rachunkowości.

Do kompetencji Rady należy:

- 1) wybór operacji zgodnie z art. 62 ust.4 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz Urz. .UE L 277 z 21.10.2005), które mają być realizowane w ramach opracowanej przez lokalną grupę działania lokalnej strategii rozwoju,
- 2) opiniowanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia,
- 3) opiniowanie projektu lokalnej strategii rozwoju opracowanej przez Zarząd.

Rada posiada regulamin organizacyjny zapewniający przejrzystość, demokratyczność oraz jawność podejmowania decyzji.

Członkowie Rady nie mogą być zatrudnieni w Biurze LGD. Jednocześnie opracowana została procedura wyłączenia członka Rady od udziału w dokonywaniu wyboru operacji w razie zaistnienia okoliczności, które mogą wywołać wątpliwości, co do jego bezstronności, a w szczególności w przypadku ubiegania się przez członka organu decyzyjnego o wybór jego operacji w ramach działań podlegających ocenie Rady.

I.6. Kwalifikacje i doświadczenie osób wchodzących w skład ciała decyzyjnego w formie załącznika do LSR podlegającego aktualizacji w zależności od zmiany składu ciała decyzyjnego.

Kwalifikacje i doświadczenie osób wchodzących w skład ciała decyzyjnego zawarte zostały w **załączniku 1** do LSR.

I.7. Doświadczenie LGD i partnerów LGD w realizacji operacji w formie załącznika do LSR

Doświadczenie LGD i partnerów LGD w realizacji operacji zawarte zostały w załączniku nr 2 do LSR.

II. Definicja obszaru objętego LSR wraz z uzasadnieniem jego wewnętrznej spójności

II.1. Wykaz gmin wchodzących w skład LGD

Tabela 1. Gminy objęte obszarem działania LGD Biebrzański Dar Natury

Nazwa gminy	Rodzaj gminy	Identyfikator jptk	Powiat
Grajewo	wiejska	2004022	grajewski
Radziłów	wiejska	2004032	grajewski
Rajgród	miejsko-wiejska	2004043	grajewski
Wąsosz	wiejska	2004062	grajewski
Szczuczyn	miejsko- wiejska	2004053	grajewski

II.2. Uwarunkowania przestrzenne (mapa), geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe.

II.2.1. Uwarunkowania przestrzenne

Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury swoim zasięgiem obejmuje obszar pięciu gmin. Trzy gminy mają charakter wiejski: Grajewo, Radziłów, Wąsosz, a dwie miejsko-wiejski: Rajgród i Szczuczyn.

Gminy te wchodzą w skład powiatu grajewskiego i zlokalizowane są w zachodnio-północnej części województwa podlaskiego.

Tabela 2. Powierzchnia i ludność gmin wchodzących w skład LGD (stan na 31.12.2006)

Nazwa gminy	Liczba mieszkańców ogółem	Liczba mieszkańców miast	Powierzchnia km ²	Gęstość zaludnienia Osób/1 km ²
Grajewo	6179	-	308	20
Radziłów	5290	-	200	25
Rajgród	5715	1753	207	27
Wąsosz	4060	-	118	34
Szczuczyn	6698	3600	116	57
Razem LGD	27942	5353	949	29
Województwo	1196101	711597	20187	59

Łącznie obszar LGD wynosi 949 km² co stanowi 4,7% powierzchni województwa podlaskiego.

Obszar Lokalnej Grupy Działania na tle podziału administracyjnego województwa podlaskiego.

POWIAT GRAJEWSKI

Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury graniczy:

- od południa z gminami: Jedwabne, Przytuły, Grabowo,

- od zachodu z gminami z województwa warmińsko-mazurskiego: Biała Piska, Ełk, Kalinowo
- od wschodu i północy z gminami: Bargłów Kościelny, Goniądz, Trzcianne.

Przez obszar przebiegają również wojewódzkie szlaki komunikacji drogowej, oraz drogi powiatowe i gminne:

- droga wojewódzka nr 65 Białystok – Ełk,
- droga wojewódzka nr 61 Łomża – Augustów,
- droga powiatowa nr 668 Łomża – Goniądz.

Przez teren LGD przebiega ważny szlak kolejowy Białystok – Ełk – Olsztyn.

II.2.2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze.

Według podziału fizyczno-geograficznego (Kondracki, 1978) teren LGD znajduje się na pograniczu trzech mezoregionów:

- **Wysoczyzny Kolneńskiej** - wchodzącej w skład jednostki wyższego rzędu Niziny Północnopodlaskiej. W krajobrazie dominują otwarte tereny rolne na falistej wysoczyźnie przedzielonej południkowo pradoliną rzeki Wissa z kompleksem użytków zielonych.
- **Kotliny Biebrzańskie** - stanowiącej pradolinę rzeki Biebrzy; obniżenie w północno-wschodniej Polsce o długości około 130 km, szerokości maksymalnej do 35 km, Składa się z 3 oddzielonych obniżeniami części: Kotliny Biebrzy Górnej, Środkowej i Dolnej. Większość terenu kotliny stanowią bagna i torfowiska.
- **Pojezierza Ełckiego** - obejmuje ciągi moren czołowych 3 głównych faz zlodowacenia bałtyckiego (jęzor mazurski). Rzeźba bardzo urozmaicona; łańcuchy wzgórz morenowych zagłębienia bezodpływowe, kemy, ozy, w południowej części pola sandrowe. Występują liczne jeziora.

Najcenniejszym obiektem przyrodniczym LGD jest unikatowy na skalę europejską Biebrzański Park Narodowy (BPN) i jego Otulina. Gminy LGD częściowo wchodzą w jego skład lub stanowią jego bezpośrednią otulinę. BPN stanowi jedyny w tej części kontynentu naturalny obszar bagienny. Biebrzański Park Narodowy chroni rozległe i prawie niezmienione dolinowe torfowiska z unikalną różnorodnością gatunków roślin, ptaków i innych zwierząt oraz naturalnych ekosystemów. Dolina Biebrzy jest bardzo ważnym miejscem gniazdowania, żerowania i odpoczynku dla ptactwa wodno-błotnego, toteż w roku 1995 została wpisana na listę siedlisk konwencji dot. obszarów

mokradłowych o międzynarodowym znaczeniu, zwłaszcza jako środowiska życia ptactwa wodno-błotnego. BPN jest na liście Konwencji Ramsarskiej.

Rozległość obszaru, jego pierwotność i odmienność sprawiają, że w dolinie Biebrzy zachowała się specyficzna fauna w dużym stopniu związana z naturalnymi ekosystemami bagiennymi i wodnymi. Stwierdzono tu obecność 48 gatunków ssaków, m.in. 10 gatunków nietoperzy - w Twierdzy Osowiec obserwowano największe w Polsce północno-wschodniej skupiska kolonii zimujących nietoperzy. Wśród drobnych ssaków uwagę zwraca pospolitość i wysokie zagęszczenie nornika północnego, świadcząca o specyfice środowisk bagiennych.

Od wieków zamieszkują tu wydry, borsuki, bobry, lisy, wilki, łasice, gronostaje. Znajduje się tu również największa w kraju ostoja łośa (ok. 400 sztuk). Bagna Biebrzańskie to przede wszystkim jednak królestwo ptaków – żyje tu przeszło 200 gatunków. Najrzadsze z nich to: orzeł bielik, orlik grubodzioby, bocian czarny, wodniczka oraz stanowiący symbol Biebrzańskiego Parku Narodowego – batalion. O walorach tych terenów decyduje również bogactwo flory. Występuje tu ponad 900 gatunków roślin naczyniowych, w tym ponad 800 w granicach Parku. Stwierdzono 53 gatunki podlegające ochronie całkowitej i 13 pod ochroną częściową a 45 gatunków tu występujących znalazło się na „Czerwonej liście roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce”. To właśnie nad Biebrzą można wciąż spotkać rzadkie i ginące gatunki roślin, stanowiące relikty glacialne: brzoza niska wierzba lapońska, wierzba borówkolistna, skalnica torfowiskowa, gniadosz królewski, trzcinnik prosty, turzyca strunowa, turzyca życicowa, bażyna czarna, bagno zwyczajne, żurawina błotna, tłustosz pospolity, wielosił błękitny, niebielistka trwała, wełnianeczka alpejska, borówka bagienna i szereg mszaków. Ewenementem obszaru jest występowanie 18 gatunków storczyków z najokazalszym krajowym gatunkiem obuwikiem pospolitym (najlicniejsza w Polsce populacja!). Łącznie występuje:

- 271 gatunków ptaków, w tym ponad 180 lęgowych,
- 36 gatunków ryb, oraz wielka rzadkość: minóg ukraiński - gatunku charakterystycznego dla wschodniej części Morza Czarnego,
- 5 gatunków gadów oraz 12 gatunków płazów,
- ponad 700 gat. motyli, w tym 94 gatunki motyli dziennych,
- 448 gatunków pająków, (71 - gatunki rzadkie, a 10 gatunków pająków znanych jest tylko z tego terenu),
- ponad 500 gatunków chrząszczy, 42 gat. chruścików i 19 gatunków pijawek.

Obszar na którym leży jedna z gmin przynależy do Krainy Biebrzańskiej Działy Północnego, która natomiast przynależy do Mazursko- podlaskiego regionu subborealnego Niżu Wschodnioeuropejskiego. Region ten objęty jest północnym zasięgiem świerka, wyróżniającym się skupieniem kontynentalno- borealnych elementów roślinności. Charakterystycznymi w stosunku do pozostałych części kraju zbiorowiskami są niżowe bory świerkowe, szczególne postaci borów mieszanych świerkowo- sosnowo- dębowych z dużym udziałem osiki, leśne torfowiska wysokie, borealne postaci bezleśnych torfowisk wysokich z udziałem reliktowych gatunków północnych, swoiste zespoły wrzosowisk mącznicowych, torfowisk niskich i przejściowych, łąk i pól uprawnych.

Na obszarze LGD znajdują się liczne obszary prawnie chronione. Na terenie gminy Rajgród obszary prawnie chronione zajmują aż 65,5% powierzchni.

- Biebrzański Park Narodowy – obejmujący południowe i wschodnie obszary LGD,
- rezerwat przyrody Czaplinięc-Bełda,
- Obszar Chronionego Krajobrazu Pojezierza Rajgrodzkiego,
- rezerwat przyrody „Ławsk I” o powierzchni 108,93 ha,
- rezerwat przyrody „Ławsk II” o powierzchni 74,11 ha.

LGD położona jest na terenie obfitującym w liczne drobne ciekі, sieci rowów melioracyjnych i kanałów. Zbiorniki wodne, chociaż nie występują w znacznej ilości, są bardzo ciekawe i potencjalnie mogą stanowić dużą atrakcję turystyczną.

Głównym zbiornikiem wód powierzchniowych LGD jest Jezioro Rajgrodzkie, którego 2/3 powierzchni znajduje się na terenie gminy Rajgród. Jest to duże (15,1 km²) rynnowe jezioro polodowcowe należące do grupy jezior Pojezierza Rajgrodzkiego. Z jeziora wypływa rzeka Jegrznia, która wcześniej przepływa przez jeziora: Oleckie Wielkie, Oleckie Małe, Selment Wielki. Poza Jegrznią istnieje sieć drobnych cieków wprowadzających swoje wody do jeziora. Są to rzeka Rzepiórka oraz dopływy z Jeziora Białego, Krzywego i Jeziora Rudnik. Ponadto w okresie wegetacji woda z jeziora odprowadzana jest Kanałem Kuwaskim poprzez dwusektorowy jaz w Czarnej Wsi do nawadniania łąk obiektu łąkarskiego – Kuwasy. Dzięki licznym rzeczkom i kanałom Jezioro Rajgrodzkie jest włączone do szlaku wodnego przebiegającego z Olecka do Augustowa. Mocno wydłużone odnogi jeziora oraz urozmaicona linia brzegowa sprzyjają rozwojowi żeglarstwa. Osiągalna długość jednego odcinka na jeziorze wynosi 12 km. Fauna jeziora to wodne ptactwo: perkozy, łabędzie, kormorany, rybitwy, kilka

gatunków dzikich kaczek oraz ryby: szczupak, okoń, miętus, ukleja, sieja, sielawa, płóc, leszcz, węgorz. Innymi, choć już znacznie mniejszymi zbiornikami są poza tym:

Jeziro Ślepe, Jezioro Toczyłowo (101,8 ha) i Jezioro Mierucie (31,24 ha).

W układzie hydrograficznym rzeki LGD należą do zlewni rzeki Biebrzy. Sieć wodną regionu tworzą:

- Biebrza – stanowiąca wschodnią granicę LGD (Gmina Radziłów). Rzeka płynie szeroką zabagnioną doliną, silnie meandrując. Posiada starorzecza porośnięte roślinnością bagienną. Wiosną rzeka wylewa zatapiając całą rozległą dolinę.
- Jegrznia - wypływająca z Jeziora Rajgrodzkiego i stanowiąca prawobrzeżny dopływ Biebrzy,
- Ełk – przechodząca następnie w Kanał Rudzki stanowiący tzw. Kompleks Kuwaski, służący do przerzutów wody. Kanał Rudzki łączy rzekę Ełk z Biebrzą.
- Wissa - silnie meandrująca rzeka nizinna tworząca malowniczy charakter krajobrazowo-przyrodniczy. Z tego też względu planowane jest utworzenie obszaru chronionego krajobrazu doliny Wissy. Do prawobrzeżnych dopływów Wissy zaliczany jest ciek Matlak, Przytulanka. Cieki te łączą się w Radziłowie i uchodzą do Wissy. Do lewobrzeżnych dopływów należą dopływy bez nazwy tzw. dopływ spod Rogali Wielkich, dopływ spod Bęckowa oraz uregulowanym dopływem spod Niečkowa.

II.2.3. Uwarunkowania historyczne i kulturowe.

Pierwsze ślady osadnictwa odnalezione na terenie LGD pochodzą sprzed 7 tysięcy lat (okolice Rajgrodu). Na przełomie II - I w p.n.e. na tych terenach mieszkały plemiona wywodzące się z ludów bałtyjskich plemion staropruskich, z których wytworzyły się w ciągu kilku następných wieków nacje Prusów, Jaćwingów, Łotyszy i Litwinów. Silne i wojownicze plemiona Prusów przez wiele lat stanowiły duże zagrożenie dla terenów pogranicznych Mazowsza, które narażone były stale na łupieżcze najazdy agresywnych sąsiadów. Zagrożenie to było powodem wezwania przez Konrada I Mazowieckiego w 1226 Krzyżaków do walki z Prusami. Rycerze zakonni wypełnili swoje zadanie znakomicie – już po sześćdziesięciu latach plemiona pruskie przestały stanowić zagrożenie dla Mazowszan odchodząc w tragicznych okolicznościach w niebyt historyczny. Powstało za to kolejne, o wiele poważniejsze jak się później okazało zagrożenie nawet dla istnienia państwowości polskiej – Państwo Zakonu Krzyżackiego. Po Prusach pozostały jedynie kurhany, nazwy rzek, jezior oraz

grodziska. Jako ciekawostkę można wspomnieć, że nazwa Rajgród pochodzi od warownego grodu Jaćwingów - Raj. Po rozbiciu Jaćwieży nie zakończyły się walki na tych terenach. Rozpoczęły się długotrwałe wojny o ziemie pojaćwińskie między Zakonem Krzyżackim, Mazowszem i Litwą. Mazowszanie podejmowali nieraz próby umocnienia militarnego nad Biebrzą i Wissą, wznosząc swe grody. Takim grodem mógł być Ławsko, o typowej dla mazowieckich grodów nazwie, po którym pozostało grodzisko a w XV wieku wieś Ławsk. Wyniszczające wojny uniemożliwiały kolonizację tych ziem i przez cały wiek XIII i XIV ziemie te stały pustką. Cały teren jeszcze długo był pokrytą puszczą. Po ustaleniu w XV w. granic między Polską, Litwą i Prusami rozpoczęto wreszcie zorganizowaną kolonizację. Zaczątkami kolonizacji puszczy pojaćwieskich były małe osady osaczników kierowane przez urzędników książąt litewskich. Puszcze od południowego-zachodu kolonizowali Mazurzy, od północno-wschodu Litwini, od południa Rusini i Podlasianie. Osadnictwo puszczy pojaćwieskich trwało trzy wieki. Żywołem osiedleńczym byli głównie Polacy i Litwini, ale nie zabrakło Żydów, Niemców, Rosjan, Tatarów. Między 1410 a 1450 rokiem powstały załężki pierwszych wsi w puszczy nad Wissą i jej dopływami, przeważnie zakładanych przez drobne rycerstwo mazowieckie, na ziemiach danych lub sprzedanych przez księcia Janusza I. Kolonizacja prowadzona była przez urzędników i mierników księcia Janusza I. Była to zwykła kolonizacja terenów jeszcze nie zasiedlonych, obejmująca je pod uprawę rolną. Nadanie tych ziem otrzymywała szlachta. Tytułem prawnym posiadania był przeważnie w tym czasie przywilej nadawczy księcia, a następnie, ale rzadko akt sprzedaży, potwierdzony przez panującego. Początki pierwszych wsi były bardzo skromne. Osiedlający się tu drobni rycerze, przybywali przeważnie bez chłopów, których w swych dawnych wsiach rodowych nie posiadali. Sami z rodziną karczowali lasy, aby zbudować dom z pomieszczeniami gospodarczymi i przygotować pola pod uprawę. Utworzenie z biegiem lat zwartego kompleksu dóbr książęcych, zagęszczenie się osadnictwa nad Wissą i jej dopływami, wymagało założenia ośrodka wymiany handlowej i produkcji rzemieślniczej – czyli powstania pierwszego miasta na tych ziemiach. Książę Władysław 13 maja 1436 r. polecił lokować na surowym korzeniu miasto Wąsosz (pierwsze wzmianki miejscowości pochodzą już z 1428 r), nadając mu prawo chełmińskie, wolną łaźnię, wagę i postrzygalnię sukna. Miasto miało nowoczesne założenie. Do dziś zachował się zabytkowy układ urbanistyczny, którego ośrodkiem jest duży rynek, tj. dziś Plac Rzędziana, z sześcioma uliczkami wylotowymi, wybiegającymi z jego narożników. Rozkwit swój w XVI w. zawdzięcza Wąsosz dogodnemu położeniu

przy drodze handlowej z Mazowsza i Rusi do Prus, oraz rozwiniętemu handlowi wewnętrznemu i zagranicznemu. Miasto eksportowało zboże, drewno i jego przetwory, smołę, miód, łój, wosk i skóry. Miało komorę celną pobierającą opłaty od kupców. Po utworzeniu miasta Wąsosza, w 1471 roku powstaje powiat wąsoski, do którego przynależą powstałe wsie na ziemi wąsoskiej. Podobna kolej rzeczy dotyczy Radziłowa. Pierwsze wzmianki o nim pochodzą już z 1444 roku. Przywilej lokacyjny wystawiony dnia 9 maja 1466 r przez Księcia Konrada III Mazowieckiego nadawał z kolei Radziłowi prawo chełmińskie. Radziłów - w tamtych czasach, znaczne miasto książęce, a później królewskie, było siedzibą sądu ziemskiego i powiatu radziłowskiego w Ziemi Wiskiej, istniejącego od 1548 r. do III rozbioru Polski w 1795 r. Inne miasto regionu – Grajewo powstało dzięki nadaniu przez króla Zygmunta Starego miejscowości prawa magdeburskiego (przywilej wystawiony w Wilnie 12 VII 1540 r.). Z kolei Anna Kiszczyna przywilejem wydanym w Grodnie 6 lipca 1568 r. nadała Rajgrodowi prawa miejskie magdeburskie. O tym, że było to powtórne nadanie praw miejskich świadczy zapis, mówiący o Rajgrodzie jako pradawnym mieście.

Rozwój regionu związany był od zawsze z korzystnym położeniem geograficznym - od najdawniejszych czasów przebiegały tędy ważne szlaki handlowe łączące Mazowsze z Rusią, Prusami i Litwą. Przeptywającą w pobliżu Grajewa rzeką Ełk (Łek), szlachta pruska i miasta pruskie spławiały zboże i towary leśne do Gdańska. Grajewo były dla nich ostatnim miejscem postoju przed wjazdem na tereny bezludne i niebezpieczne. Właściciele Grajewa - Grajewscy zajmowali się też organizowaniem przemysłu drzewnego, jak dowodzi zezwolenie królewskie z 1567 r. dla Stanisława Grajewskiego, dworzanina królewskiego, na wyrabianie w lasach królewskich smoły, popiołów i innych towarów leśnych oraz na ich eksport do Gdańska. Wąsosz z kolei - położony nad rzeką Wissą, znajdował się na dawnym handlowym szlaku wodnym i lądowym biegnącym z Wizny w kierunku Prus.

Przez wiele lat takie położenie przyczyniało się to do dynamicznego rozwoju regionu. Jednak wszystko, co dobre nie trwa wiecznie. Zaczęły pojawiać się pierwsze oznaki kryzysu politycznego w Polsce. Osłabienie państwowości, wyniszczające wojny wieków XVII i XVIII spowodowały upadek gospodarczy i demograficzny. Spalone, zniszczone, zdziesiątkowane zarazami, zrujnowane finansowo kontrybucjami i grabieżami miejscowości, długo nie mogły odzyskać swej wcześniejszej świetności. O skali upadku niech świadczy chociażby liczba mieszkańców Wąsosza w 1564 r. – 1800 i roku 1676 (po potopie szwedzkim) – tylko 159. Upadek handlu spowodowanego

ruiną gospodarczą powoduje, że mieszkańcy szukają utrzymania w rolnictwie. Kwitnące wcześniej miasta przekształcają się w osiedla rolnicze. A i później nie było lepiej. Rozbiory Rzeczypospolitej Obojga Narodów, wojny napoleońskie, kolejne powstania przeciwko zaborcom wspierane aktywnie przez ludność terenu LGD, wstrzymały na długie lata rozwój obszaru. Dodatkowo, w ramach represji po powstaniu styczniowym w roku 1870 Wąsosz, Radziłów, Grajewo i Rajgród straciły prawa miejskie.

Kolejny impuls rozwojowy w regionie pojawił się dopiero pod koniec XIX w. wraz z wybudowaniem szosy do Petersburga oraz kolei żelaznej Brześć – Królewiec w 1873 r. Najwięcej skorzystało na tym Grajewo. Linia kolejowa w swoich założeniach głównie strategiczna, z czasem zaczęła służyć do transportu towarów handlowych między Rosją a Prusami. W związku z tym powstała w Grajewie duża i ruchliwa stacja przeładunkowa. Powstało również kilka większych zakładów przemysłowych – fabryka win, gorzelnia, huta szkła, fabryka pasów transmisyjnych i taśm gumowych, kilka młynów, betoniarnia. Okres rozwoju gospodarczego przerwany jest przez wybuch I Wojny Światowej. Jej zakończenie zastaje miejscowości regionu zniszczone, ale znowu po ponad 120 latach niewoli w wolnej Polsce. Wkrótce też Grajewo i Rajgród odzyskują prawa miejskie. Dynamicznie rozwija się handel i rzemiosło. Przykładowo w samym tylko Wąsoszu przed rokiem 1939 funkcjonowało 15 sklepów, 5 masarni, 2 piekarnie, młyn i gorzelnia. Wkrótce jednak i ten etap zostaje zahamowany w 1939 r. przez wybuch wojny z Niemcami. Okres II Wojny Światowej to totalne zniszczenia substancji materialnej oraz ogromne straty ludnościowe w regionie. W Grajewie ginie ponad połowa mieszkańców a zniszczeniu ulega 30% zabudowy. W innych miejscowościach jest podobnie. Po zakończeniu wojny zaczyna się kolejny etap mozolnej odbudowy regionu. Obecnie Gminy wchodzące w skład LGD tworzą powiat grajewski i wspólnie tworzą nową rzeczywistość w nowej, zjednoczonej Europie.

Teren LGD jako obszar nadgraniczny zawsze był miejscem ścierania się różnych wpływów kulturowych. Pierwotnie zamieszkujący te tereny żywioł pruski zniszczony następnie brutalnie przez Krzyżaków nie zostawił po sobie wielu świadectw materialnych i ostatecznie rozpląnął się w masie nowych osadników kierowanych na opuszczone obszary przez książąt litewskich i mazowieckich. Koloniści ci nie stanowili monolitu narodowościowego i kulturowego: z Litwy napływali Rusini i Litwini, z Mazowsza drobna szlachta polska, Żydzi, Niemcy. W tamtych czasach zresztą trudno mówić o świadomej narodowości. Rzeczpospolitą Obojga Narodów tworzyły dziesiątki nacji, koegzystujących wspólnie zgodnie przez wieki. Nie inaczej było na ziemiach nad

Wissą i Elkiem. Powstała tam kulturowa mieszanka przez lata dynamicznie rozwijała się przejmując od każdej narodowości jakąś jej część. Obecnie trudno stwierdzić skąd pochodzą miejscowe obyczaje: czy to jeszcze ostatnie echo po pogańskich Prusach, czy też zwyczaj pochodzący wprost z Niemiec. Pomimo silnego wpływu protestanckich Prus (ziemie powiatu grajewskiego weszły po Rozbiorach w skład Prus, jako tzw. Prusy Nowowschodnie) ludność zachowała jednak swoje korzenie związane z katolicyzmem. Kościół był przez lata rozbiorów ostoją polskości i obroną przed brutalną germanizacją. Obecna kultura jest wypadkową wieków współegzystencji i przenikania się obyczajów wielu narodów.

Na terenie LGD działają prężnie Gminne Ośrodki Kultury i przeprowadzane są liczne imprezy kulturalne. Wiele z nich weszło na stałe do kalendarza kulturalnego i sportowego gmin terenu LGD:

- Memoriał im. Wojciecha Rogowskiego (Wojewodzin),
- Piłkarski 3 Maj w Popowie - Turniej Piłkarski Pamięci Tadeusza Gardockiego,
- Sportowy turniej Miast i Gmin (Gmina Grajewo),
- Festyn Strażacki – zawody sportowo-pożarnicze jednostek OSP Gminy Grajewo,
- Ekspozycja Rękodzieła Ludowego Klubu Animatorów Tradycji – Bioregion Biebrza działającego przy Gminnej Bibliotece w Rudzie (Gmina Grajewo),
- „Zapusty Radziłowskie” (Gmina Radziłów),
- Festyn dla dzieci z okazji „Dnia Dziecka” (Gmina Radziłów),
- Festyn z okazji „Nocy Świętojańskiej” (Gmina Radziłów),
- Festyn „Dzień Radziłowa” (Gmina Radziłów),
- Turniej piłki nożnej o Puchar Burmistrza Rajgródu,
- Sobótki. Impreza popularyzująca tradycje kulturowe. (Gmina Rajgród),
- Integracyjne Regaty Żeglarskie o Błękitną Wstęgę Jeziora Rajgrodzkiego. Impreza pod patronatem Ministra - Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Wojewody Podlaskiego i Marszałka Województwa Podlaskiego. (Gmina Rajgród),
- Regaty pod hasłem „Bezpieczne wakacje”. (Gmina Rajgród),
- Turniej siatkówki plażowej (Gmina Rajgród),
- Festiwal Pieśni Maryjnej (Gmina Wąsosz),
- Program artystyczny „Wieczór Trzech Króli” (Gmina Szczuczyn),
- Powiatowy Przegląd Widowisk Kolędniczych „Gody” (Gmina Szczuczyn),

- Turniej Halowy Piłki Nożnej im. Emila Świderskiego(Gmina Szczuczyn),
- Mistrzostwa Miasta i Gminy w Warcabach 60-połowych (Gmina Szczuczyn),
- Mistrzostwa Miasta i Gminy w Szachach (Gmina Szczuczyn),
- Halowa Liga w Piłce Nożnej (Gmina Szczuczyn),
- Dziecięcy Konkurs Recytatorski o Nagrodę Misia Wierszownisia (Gmina Szczuczyn),
- Mistrzostwa Miasta w Tenisie Stołowym (Gmina Szczuczyn),
- Program upamiętniający rocznicę śmierci Papieża Jan Pawła II (Gmina Szczuczyn),
- Festyn z okazji Uchwalenia Konstytucji 3 Maja (Gmina Szczuczyn),
- Uliczne Biegi Papieskie (Gmina Szczuczyn),
- Festyn z okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka (Gmina Szczuczyn),
- Konkurs Piosenki Dziecięcej (Gmina Szczuczyn),
- Festyn z okazji przesilenia wiosenno-letniego „Palinocka” (Gmina Szczuczyn),
- Festyn Pożegnanie wakacji (Gmina Szczuczyn),
- Program okolicznościowy Odzyskanie Niepodległości 11 Listopada (Gmina Szczuczyn),
- Wieczór Mikołajkowy (Gmina Szczuczyn).

Zasoby historyczne terenu LGD przedstawiono w osobnym załączniku nr 23.

II.3. Ocena społeczno-gospodarcza obszaru, w tym potencjału demograficznego i gospodarczego obszaru oraz poziomu aktywności społecznej

II.3.1. Potencjał demograficzny

Tabela 3. Powierzchnia i ludność gmin wchodzących w skład LGD (stan na 31.12.2006)

Nazwa gminy	Liczba mieszkańców ogółem	Liczba mieszkańców miast	Powierzchnia km ²	Gęstość zaludnienia Osób/1 km ²
Grajewo	6179	-	308	20
Radziłów	5290	-	200	25
Rajgród	5715	1753	207	27
Wąsosz	4060	-	118	34
Szczuczyn	6698	3600	117	58
Razem LGD	27942	5353	949	29
Województwo	1196101	711597	20187	59

Gminy obszaru LGD w skali województwa są gminami w miarę ludnymi. Jednak stosunkowo duży obszar jednostek samorządowych powoduje, że gęstość zaludnienia jest prawie o połowę niższa niż średnia wojewódzka. Może to być mylące, gdyż należy brać pod uwagę, że część powierzchni stanowią obszary nie nadające się do zamieszkania (bagna nadbiebrzańskie). Przyrost naturalny w regionie per saldo jest dodatni, choć w poszczególnych gminach kształtuje się różnie. Najgorzej jest w gminach typowo rolniczych (Radziłów i Wąsosz) gdzie zauważalny jest coroczny ujemny przyrost naturalny (Tabela 4). Ujemny przyrost naturalny ma także gmina Szczuczyn.

Tabela 4. Ruch naturalny ludności.

Nazwa gminy	Przyrost naturalny w liczbach	Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców
Grajewo	7	1,1
Radziłów	-15	-2,8
Rajgród	16	2,8
Wąsosz	-6	-1,5
Szczuczyn	-5	-1,3

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

Ubytek mieszkańców w gminach spowodowany zmniejszonym przyrostem naturalnym jest pogłębiany dodatkowo wysokim i corocznym odpływem ludności z całego obszaru powiatu grajewskiego (Tabela 5). Tradycyjnie już dla tego regionu duży udział w migracjach mają osoby wyjeżdżające za granicę (163 osoby). Powroty z zagranicy (tylko 11 osób) nie rekompensują w żaden sposób ubytku ludnościowego. Tendencja utrzymuje się od szeregu lat i stanowi duży problem demograficzny gdyż dotyczy głównie osób młodych. Wyjazdy mieszkańców wynikają głównie z najwyższego w województwie bezrobocia od szeregu lat utrzymującego się na poziomie bezrobocia strukturalnego.

Tabela 5. Migracje ludności w powiecie grajewskim.

Powiat	Napływ	Odpływ	Saldo
Grajewo	530	886	-356

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

W strukturze ludnościowej zauważalny jest niedobór kobiet w stosunku do mężczyzn. Szczególnie dotyczy to gminy Grajewo a wynika najprawdopodobniej z bliskości dużego miasta powiatowego Grajewa oferującego lepsze warunki życia i pracy.

Tabela 6. Liczba kobiet przypadających na 100 mężczyzn.

Nazwa gminy	Kobiety na 100 mężczyzn
Grajewo	94
Radziłów	99
Rajgród	98
Wąsosz	97
Szczuczyn	98
Średnio	97

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku

Dodatkowo należy odnotować stosunkowo niekorzystną sytuację w gminie Radziłów, gdzie zauważyć można przewagę ludności w wieku nieprodukcyjnym

w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym. I wynika ona jednocześnie z niskiej liczby dzieci oraz dużej ilości osób starszych.

Tabela 7. Struktura ludnościowa LGD

Nazwa gminy	Ludność w wieku przedprodukcyjnym	Ludność w wieku produkcyjnym	Ludność w wieku poprodukcyjnym	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	Ludność w wieku przedprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
Grajewo	1614	3518	990	74	46
Radziłów	1084	2971	1027	107	36
Rajgród	1291	3353	958	67	38
Wąsosz	949	2286	741	74	42
Szczuczyn	1586	4063	1037	101	39
Razem	6524	16191	4753	85	40

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

II.3.2. Potencjał gospodarczy.

Bogactwa naturalne nie są niestety zbyt interesujące. Główne zasoby surowcowe na tym obszarze stanowią piaski, żwiry i gliny. W okolicach Rajgrodu znajdują się eksploatowane do tej pory pokłady kredy. Kruszywa są eksploatowane głównie przez ludność miejscową, ale funkcjonują też przemysłowe kopalnie. Wydobywanie utrudnia fakt, że sporo zasobów zlokalizowanych jest na obszarach chronionych. Jednym z ważniejszych bogactw mineralnych jest też torf, który powstał po ustąpieniu lodowca w pradolinach lub na obszarach zarośniętych jezior. Pokłady torfu występują we wschodniej i południowo-wschodniej części całego powiatu grajewskiego. Zajmują one około 30 tys. ha, co stanowi ponad 27% powierzchni powiatu. Jako kopalina towarzysząca w spągu torfów zalegają gytie. Na szerszą skalę torf nie był do tej pory wykorzystywany, jednak pewne znaczenie ma wydobywanie torfu do celów nawożenia oraz jako surowca do produkcji płyt torfowych.

Tabela 8. Lesistość w gminach LGD

Nazwa	Lesistość w %
Województwo	30,1
Grajewo	31,3
Radziłów	8,8
Rajgród	28,4
Wąsosz	20,7
Szczuczyn	16,2
Średnio	21,08

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

Znaczenie lasu jako naturalnego zasobu gospodarczego dla gmin zależy od wielkości zalesienia. A ten jest bardzo różny w zależności od warunków lokalnych. W najmniej zasobnej w lasy gminie Radziłów lesistość sięga zaledwie 9%. Na przeciwległym końcu znajduje się gmina Grajewo z lesistością ponad 31%. Sam wskaźnik lesistości LGD jest niski w porównaniu ze wskaźnikiem lesistości dla województwa. Pod względem występowania gatunków na terenach leśnych, dominującym gatunkiem jest sosna; pozostałe to dąb, grab, olcha, jesion, osika, brzoza. Charakterystycznymi w stosunku do pozostałych części kraju zbiorowiskami są niżowe bory świerkowe, szczególne postaci borów mieszanych świerkowo-sosnowo-dębowych z dużym udziałem osiki, leśne torfowiska wysokie, borealne postaci bezleśnych torfowisk wysokich z udziałem reliktowych gatunków północnych, oraz swoiste zespoły wrzosowisk mącznicowych.

Możliwości inwestycyjne gmin nierozzerwalnie związane są z ich dochodami, a te niestety w przypadku gmin LGD są bardzo niskie. I to nie tylko w porównaniu z wskaźnikami ogólnopolskimi, ale nawet i w odniesieniu do średnich wojewódzkich (Tabela 9). Wszystkie gminy mają wskaźnik G zdecydowanie niższy od średniej krajowej a nawet wojewódzkiej.

Tabela 9. Wskaźnik G – podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca gminy.

Nazwa Gminy	Wskaźnik G	% średniej krajowej
Grajewo	330,62	34,63
Radziłów	316,44	33,14
Rajgród	567,76	59,47
Wąsosz	310,47	32,52
Szczuczyn	417,87	43,77
Województwo podlaskie	568,79	59,58
Polska	954,74	100,00

Z danych statystycznych nietrudno też zauważyć, że dochody własne gmin stanowią niewielki procent ogółu dochodu w budżetach samorządów (Tabela 10).

Tabela 10. Dochody budżetów gmin według rodzajów w 2006 r. (w tys. zł)

Nazwa gminy	Ogółem (w tys. zł)	Dochody własne (w tys. zł)	% udział dochodów własnych w dochodach ogółem
Grajewo	13237,5	2053,2	15,51
Radziłów	10269,4	1389,0	13,52
Rajgród	14201,7	3368,7	23,72
Wąsosz	9133,8	1130,6	12,38
Szczuczyn	14954	2714	18,15

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

Oznacza to niestety ogromne uzależnienie gmin od dotacji państwowych i niewielkie możliwości inwestycyjne (Tabela 11). Nie wpływa to pozytywnie na wyrównywanie wieloletnich opóźnień infrastrukturalnych. Brak znaczących dochodów własnych jest ogromną bolączką każdego praktycznie samorządu lokalnego w Polsce funkcjonującego na obszarach typowo rolniczych, bez rozwiniętego przemysłu.

Tabela 11. Wydatki budżetów gmin w 2006 r. (w tys. zł)

Nazwa gminy	Ogółem	Wydatki inwestycyjne	% udział inwestycji w wydatkach	Wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca
Grajewo	14491,1	3333,2	23,00	0,542
Radziłów	10392,4	1661,9	15,99	0,325
Rajgród	12832,0	3052,1	23,78	0,551
Wąsosz	9351,9	2239,2	23,94	0,559
Szczuczyn	13531,0	1632,0	12,06	0,241

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

W tej trudnej sytuacji finansowej dużą szansą gmin stanowią mogą fundusze unijne kierowane na obszary wiejskie, na przykład w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 oraz Regionalnego Programu Operacyjnego.

Tabela 12. Infrastruktura wodno-kanalizacyjna.

Nazwa gminy	Sieć wodociągowa w km	Sieć kanalizacyjna w km
Grajewo	186,1	1,0
Radziłów	94,6	12,7
Rajgród	64,5	6,5
Wąsosz	57,2	7,9
Szczuczyn	56,4	4,5
Razem	402,4	28,1

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

Podstawowym problemem samorządów gminnych są niewystarczające w stosunku do potrzeb możliwości inwestycyjne w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną. Dążenie do podnoszenia poziomu życia na wsi wymaga zmniejszenia zapóźnień cywilizacyjnych w najbardziej zauważalnych aspektach życia. Pomimo wysiłków władz terenowych nie jest to proste a już na pewno musi być rozłożone na długie lata.

Wyraźnie zauważalny jest nierównomierny rozwój sieci kanalizacyjnej w porównaniu z siecią wodociągową. Zauważyć trzeba też fakt, że kolejne

inwestycje kierowane były do tej pory głównie na zaopatrzenie ludności w wodę. (Tabela 13). Tylko jedna gmina w 2006 roku poniosła zarówno wydatki na gospodarkę wodną jak i ściekową.

Tabela 13. Wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska i na gospodarkę wodną (w tys. zł)

Nazwa gminy	Wydatki na gospodarkę ściekową i ochronę wód (w tys. zł)	Wydatki na gospodarkę wodną (w tys. zł)
Grajewo	-	403,9
Radziłów	-	466,0
Rajgród	-	2476,3
Wąsosz	581,4	1040,2
Szczuczyn	85	935

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

Podstawą gospodarki na obszarze LGD jest stale produkcja rolna. Pomimo stosunkowo niskiego wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej gospodarstwa rolne charakteryzują się wyższą od przeciętnej towarowością. Stale rośnie odsetek gospodarstw o średnich i dużych arealach ze względu na uwarunkowania ekonomiczne i prawne, a zwłaszcza politykę odbiorców mleka sprzyjających tworzeniu gospodarstw wysokotowarowych, wielkoobszarowych i wyspecjalizowanych w produkcji mlecznej. Zmienia się także na lepsze struktura wiekowa właścicieli indywidualnych gospodarstw rolnych.

Rolnictwo stopniowo specjalizuje się w kierunku chowu bydła mlecznego, co ma niewątpliwie związek z działającą prężnie na tym terenie Spółdzielnią Mleczarską „Mlekoop”. Produkcji mlecznej sprzyja również tradycyjnie duża ilość naturalnych użytków zielonych. Pod potrzeby bydła uprawia się coraz więcej kukurydzy oraz użytków zielonych na gruntach ornych. Najlepsze grunty powstałe z torfów stanowią potencjalną bazę rozwoju produkcji rolniczo-warzywnej i sadowniczej. Ten kierunek produkcji jednak w chwili obecnej nie rozwija się.

Tabela 14. Użytki rolne w gminach LGD

Nazwa gminy	Użytki rolne w ha	Użytki rolne w %
Grajewo	19 512	63,35
Radziłów	14 351	71,98
Rajgród	10 700	57,10
Wąsosz	8 973	76,04
Szczuczyn	9 774	86,30
Razem	63 310	71,00

Problemami ograniczającymi rozwój produkcji rolnej są: brak rynków zbytu, zakładów produkcyjnych, przetwórstwa rolno-spożywczego, braki w wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, niedostateczny poziom usług dla rolnictwa. Rolniczy charakter obszaru oraz brak alternatywnych źródeł dochodu sprawiają, że istnieją duże zasoby siły roboczej w tym sektorze. Postępujące unowocześnienie produkcji rolnej i związany z tym spadek zapotrzebowania na pracowników sprawia, że coraz większa liczba ludności poszukuje pracy poza rolnictwem (nie wyłączając emigracji), czego rezultatem jest regres demograficzny obszarów typowo rolniczych. W tym aspekcie dużą bolączką jest brak dużych pracodawców w regionie. Pochodną tego jest bardzo duże bezrobocie sięgające ponad 20%. Jest ono najwyższe w województwie i jednym z wyższych w Polsce. Mieszkańcy nie znajdując zatrudnienia a nie chcąc wyjeżdżać za pracę, angażują się we własne przedsięwzięcia. Przedsiębiorczość koncentruje się głównie w zakresie handlu. W działalności handlowej dominuje handel artykułami spożywczymi ze specyficzną swoją formą – handlem obwoźnym. Po upadku miejscowych sklepów Gminnych Spółdzielni, przyjazd sklepu na kołach, jest często jedynym sposobem dla wielu mieszkańców zdobycia artykułów żywnościowych bez kłopotliwego wyjazdu do większych miejscowości. Poza tym jest to duże ułatwienie dla turystów, którzy nie muszą odrywać się od słodkiego wypoczynku. Najważniejsze pozostałe profile gospodarcze to: usługi budowlane, usługi stolarskie, usługi transportowe, usługi obsługi rolnictwa, prace leśne, ścinka drzew. Biznesmeni zajmują się również drobnymi usługami dla ludności miejscowej i przyjezdnej. Sieć gastronomiczną tworzą głównie prywatne punkty gastronomiczne. W zakresie rolnictwa usługi wykonują podmioty prywatne. Prowadzą one działalność w zakresie komisowej

sprzedaży maszyn i części rolniczych, naprawy sprzętu rolniczego, skupu i sprzedaży maszyn rolniczych oraz sprzedaży pasz.

Tabela 15. Podmioty gospodarcze.

Nazwa gminy	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze regon	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	% udział sektora prywatnego	Liczba podmiotów gospodarczych na 100 mieszkańców
Grajewo	208	169	81	3,4
Radziłów	150	117	78	2,9
Rajgród	262	204	78	4,7
Wąsosz	145	115	79	3,6
Szczuczyn	186	172	96	3,0
Razem	951	777	82	3,5

Tabela 16. Liczba gospodarstw rolnych

Nazwa gminy	Liczba gospodarstw	Powierzchnia gospodarstwa
Grajewo	1 147	20,33 ha
Radziłów	989	20,16 ha
Rajgród	1 186	17,00 ha
Wąsosz	1 098	8,17 ha
Szczuczyn	813	13,08 ha
Razem	5233	15,75

Średnia stopa bezrobocia w województwie podlaskim w listopadzie 2008 zrównała się ze średnią krajową i wynosiła 9,1%. Niestety powiat grajewski należy do jednego z dwóch w województwie podlaskim o najwyższej stopie bezrobocia. W powiecie grajewskim w listopadzie 2008 wynosiła ona 16% (w powiecie sejneńskim 17%). Dane statystyczne opracowywane i udostępniane są w układzie powiatowym.

Tabela 17. Mieszkania oddane do użytkowania

Nazwa gminy	Ilość obiektów	Przeciętna powierzchnia mieszkania
Grajewo	8	143,6
Radziłów	3	192,3
Rajgród	14	135,6
Wąsosz	1	127,0
Szczuczyn	4	76,51
Razem	30	135

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

Tabela 18. Gospodarstwa agroturystyczne

Nazwa gminy	Ilość obiektów	Ilość miejsc noclegowych
Grajewo	5	54
Radziłów	4	20
Rajgród	8	131
Wąsosz	0	0
Szczuczyn	0	0
Razem	17	205

Tabela 19. Szkoły podstawowe i gimnazja.

Nazwa gminy	Szkoły podstawowe	Gimnazja
Grajewo	3	1
Radziłów	5	1
Rajgród	5	1
Wąsosz	6	1
Szczuczyn	3	1
Razem	22	5

Źródło: „Województwo Podlaskie 2007 – Podregiony, Powiaty, Gminy”. Urząd statystyczny w Białymstoku.

II.4. Specyfika obszaru.

Obszar LGD Biebrzański Dar Natury to szczególny teren o specyficznej historii. Na przestrzeni dziejów znajdował się zawsze na krańcach organizmów państwowych i administracyjnych. Miało to też swoje odbicie w burzliwej historii tych ziem - region w ciągu ostatnich trzech wieków, aż trzykrotnie zmieniał przynależność państwową. Należał kolejno do: Polski, Prus, Rosji, by w końcu powrócić do Polski. Obecnie wszystkie gminy LGD wszystkie wchodzi w skład jednego powiatu – grajewskiego. Tak jak wcześniej w swej historii, stanowią też ziemie pograniczne, tym razem nie państwa, ale województwa podlaskiego. Kresowe położenie nie wpływa dobrze na sytuację na terenie LGD. Jako jedyny obszar w województwie podlaskim – powiat grajewski jest stale zagrożony bezrobociem strukturalnym. Jedno z najwyższych w kraju bezrobocie determinuje powstawanie niekorzystnej sytuacji demograficznej. Ciągły odpływ ludności jest zauważalnym i bolesnym problemem całego LGD. Wspólnym problemem jest również typowo rolniczy charakter terenu wraz z towarzyszącymi temu charakterystycznymi cechami – czyli dużym uzależnieniu zawodowemu ludności od produkcji rolnej i małej ilości miejsc pracy poza rolnictwem. Charakterystyczna jest wysoka specjalizacja produkcji rolnej w kierunku mlecznym. Ale jednocześnie wyższa produkcja nie powoduje zwiększenia ilości miejsc pracy. Mechanizacja prac i powiększanie gospodarstw (kosztem likwidacji słabszych gospodarstw) pogłębia kryzys na rynku pracy. Ciągły odpływ ludności jest zauważalnym i bolesnym problemem całego LGD. Zjawisku bezrobocia towarzyszy (a praktycznie jest również jedną z jego przyczyn) **bardzo niska aktywność mieszkańców**. Dotyczy to zarówno:

- **sfery społecznej** – czyli słabego zorganizowania mieszkańców, tworzenia organizacji pozarządowych, realizacji wspólnych projektów, wykazywania roszczeniowych postaw,
- **sfery gospodarczej** – czyli podejmowania działalności gospodarczej zwłaszcza w kierunku nierolniczym.

Jest to istotny problem z punktu widzenia strategii LGD, wymagający podjęcia zdecydowanych działań zwiększających aktywność mieszkańców. **Cel I „Wspieranie rozwoju aktywności społecznej i edukacji” wynika bezpośrednio z zidentyfikowanego w analizie SWOT oraz wykazanego w specyfice obszaru problemu z niską aktywnością mieszkańców. Związane jest też z tym zjawiskiem planowane w LSR przedsięwzięcie: „Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD”.**

Jednocześnie, co może być w przyszłości szansą regionu, ważną cechą wspólną, uwidocznioną zresztą w samej nazwie LGD, jest położenie w dolinie rzeki Biebrzy. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w przeważającym typowo nizinnym, często bagiennym krajobrazie terenu. Rzeka Biebrza stanowi atrakcyjny wyróżnik obszaru, już w swojej nazwie rozpoznawalny w całym kraju oraz za granicą. Gminy LGD ciążą tradycyjnie w stronę najstłynniejszej naturalnej rzeki Europy. Jednak specyficzne położenie na skraju trzech mezoregionów: Wysoczyzny Kolneńskiej, Kotliny Biebrzańskiej i Pojezierza Ełckiego powoduje, że w krajobrazie znaleźć można również inne niezmiernie interesujące formy ukształtowania terenu np. wzgórza i jeziora polodowcowe. Wszystko to sprawia, że potencjalnie obszar LGD może spełniać znaczące funkcje turystyczno-rekreacyjne. Jest to zresztą już zauważalne (zwłaszcza w okolicach Rajgrodu), ale wymaga wsparcia w celu zwiększenia oferty i podniesienia atrakcyjności terenu.

Ta specyfika obszaru znajduje swoje odbicie w strategii obszaru. Poprzez cele ogólne i szczegółowe wspierane są działania aktywizujące mieszkańców i wpływające na rozwój przedsiębiorczości zwłaszcza w kierunku turystyki.

Ze specyfiki związanej z zasobami obszaru, wspartej dodatkowo analogicznymi wnioskami w analizie SWOT określono w LSR Cel ogólny II „Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, turystyki i rekreacji”. Natomiast Przedsięwzięciem wiążącym się nierozdzielnie z tą specyfiką obszaru **jest „Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby”.**

Bogata przeszłość regionu znajduje swoje odbicie w lokalnych obyczajach, tradycyjnych zawodach jeszcze żywych w regionie, ale wymagających szybkiego wsparcia. Bogaty jest również zasób historii materialnej świadczącej o dawnej świetności tych ziem (kurhany, zabytki materialne). Mieszkańcy są dumni ze swojej historii i chcą zachować pamięć o niej nie zapominając jednocześnie o odpowiednim wykorzystaniu tego zasobu.

Ta specyfika obszaru również znajduje swoje odbicie w strategii obszaru. Poprzez opracowane cele ogólne i szczegółowe i związane z nimi przedsięwzięcia wykorzystywane są zidentyfikowane specyficzne zasoby obszaru (historyczne, przyrodnicze, kulturowe, itp.) **Cel ogólny III „Zachowanie dziedzictwa kulturowego (w tym tradycji, obrzędów, zawodów i rzemiosła), historycznego i przyrodniczego”** wynika bezpośrednio z zidentyfikowanego w analizie SWOT oraz wykazanego w specyfice obszaru znaczącego zasobu dziedzictwa

kulturowego, historycznego i przyrodniczego. Jednocześnie z powyższej analizy wynika związek przedsięwzięcia „**Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD**” z wykazanymi powyżej cechami specyficznymi obszaru.

Opracowane cele ogólne i szczegółowe i związane z nimi przedsięwzięcia wykorzystują zidentyfikowane specyficzne cechy terenu (społeczne, gospodarcze, demograficzne) oraz jego zasoby (historyczne, przyrodnicze, kulturowe, itp.). Poprzez określone w LSR Przedsięwzięcia podejmowane są działania mające na celu:

- **Aktywizację społeczności lokalnej na obszarze LGD**
- **Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby.**
- **Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD.**

Przedsięwzięcia oraz cele ogólne i szczegółowe zdecydowanie nawiązują do przedstawionej w niniejszym rozdziale specyfiki obszaru.

III. Analiza SWOT dla obszaru objętego LSR, wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.

Przedstawiona analiza SWOT powstała w wyniku warsztatowych prac członków tworzącej się LGD. Analiza SWOT daje obraz mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń istotnych dla życia i rozwoju obszaru. Jest jednocześnie wypadkową uwag, spostrzeżeń i opinii mieszkańców wszystkich gmin.

Silne strony	Słabe strony
1. Zasoby przyrodnicze	1. Słaba infrastruktura techniczna i brak terenów przygotowanych pod inwestycje
2. Dziedzictwo kulturowo historyczne i tradycje ludowe	2. Niedostateczna i mało zróżnicowana oferta turystyczna
3. Zagłębie mleczarskie	3. Niska aktywność społeczna
4. Dostępność komunikacyjna (drogi krajowe, kolej)	4. Przewaga gospodarstw niskotowarowych i rozproszonych
5. Duże zasoby siły roboczej	
Szanse	Zagrożenia
1. Możliwość pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania	1. Koniunkturalny rynek produktów rolnych
2. Inwestycje w infrastrukturę	2. Niekorzystna migracja i starzenie się społeczeństwa
3. Korzystne warunki do rozwoju turystyki	3. Ubożenie i malejąca aktywność społeczna mieszkańców
4. Rozwój bazy surowcowej i technologii pozyskiwania energii OZE	4. Skomplikowane procedury inwestycyjne
5. Rozwój przedsiębiorczości i usług okołobiznesowych	5. Niedostateczna promocja i brak zainteresowania ofertą turystyczną

Z kilkudziesięciu propozycji zapisów w SWOT, metodą ujednolicenia zapisów i wyboru najważniejszych cech, ostatecznie zapisano po 5 najważniejszych, zdaniem pracujących nad SWOT elementów. Kolejność zapisu też nie jest przypadkowa:

elementy w powyższym zestawieniu ułożono hierarchicznie – na górze najistotniejsze, ku dołowi o coraz mniejszym znaczeniu.

Z analizy wynika, że mieszkańcy jednoznacznie wskazali na turystyczne możliwości rozwoju regionu. Wiąże się to z wybitnymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi oraz bogatym dziedzictwem kulturowym obszaru. Jednocześnie jednak zauważona przez mieszkańców została niedostateczna promocja terenu, który chociaż sam w sobie atrakcyjny, to z uwagi na nieznaną w Polsce nie jest dostatecznie wykorzystywany. Ukierunkowanie się na turystykę, pozwoli w perspektywie czasu rozwiązać jednocześnie parę istotnych problemów obszaru LGD. Pozwoli zatrzymać niekorzystną tendencję wysokiego bezrobocia poprzez stwarzania miejsc pracy w sektorach pozarolniczych. Zwłaszcza dotyczyć to powinno osób odchodzących z rolnictwa. Ogólnych tendencji nie da się zatrzymać i stale będziemy świadkami wygaszania produkcji w małych gospodarstwach na rzecz tych większych. Dla tych rolników alternatywą może stać się działalność usługowa, rzemieślnicza itp. na rzecz agroturystów. Jednocześnie tworzenie miejsc pracy, uzyskiwanie dodatkowych zarobków pozwoli na zatrzymanie osób, które teraz muszą wyjeżdżać w poszukiwaniu pracy. Nikt chyba nie ma wątpliwości, że mając większą możliwość zarabiania na miejscu, obecny emigrant zarobkowy łatwiej podejmie decyzję o pozostaniu w rodzinnych okolicach. Wymagać to będzie powstania i rozwoju przedsiębiorczości ukierunkowanej na zaspokajanie potrzeb turystów, usług rekreacyjnych, noclegowych, żywieniowych. Rozwój przedsiębiorczości wspierany będzie poprzez wykorzystanie funduszy unijnych kierowanych na obszary wiejskie ze wskazaniem na różnicowanie działalności nierolniczej oraz mikroprzedsiębiorstwa.

Specyfika związana z Doliną Biebrzy wymusiła zapisanie w SWOT działań związanych z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii (OZE) i jednocześnie ochrony zasobów przyrodniczych. Wynika to z wielkiego zasobu biomasy istniejącej na terenach nadbiebrzańskich, które mogą być wykorzystywane w celach energetycznych. Jednocześnie zaniechanie tradycyjnego systemu gospodarowania na podmokłych terenach doprowadza stopniowo do degradacji przyrodniczej i utraty przez tereny biebrzańskie swego unikatowego charakteru. Łąki, gdzie nie prowadzi się systematycznego wykaszania podlegają sukcesji i zarastaniu przez krzewy a później i lasy. Niszczony są w ten sposób bezcenne siedliska ptaków bytujących na wykaszanych terenach bagiennych. Stworzenie systemu pozyskiwania biomasy poprzez wykaszanie łąk i następnie wykorzystywanie surowca w celach energetycznych

pozwoili na: zachowanie siedlisk przyrodniczych, uzyskiwanie dodatkowych dochodów przez mieszkańców, niższą emisję zanieczyszczeń oraz niższe koszty uzyskiwania energii w obiektach publicznych (bo to większe obiekty powinny ze względów ekonomicznych być w pierwszej kolejności wyposażone w piece spalające biomasę). Powstaną też dodatkowe miejsca pracy w sektorach związanych z tą działalnością.

Te działania pośrednio wpisują się też w dostrzeżone w analizie SWOT problemy związane z niską aktywnością społeczną, ubożeniem mieszkańców. Może nie są odpowiedzią na wszystkie bolączki społeczne (bo to niemożliwe z racji skali problemu) ale próbują poprzez wykorzystywanie dostępnych zasobów i możliwych do zrealizowania przedsięwzięć stworzyć trwałą podstawę do stopniowego, ukierunkowanego rozwoju obszaru LGD.

IV. Określenie celów ogólnych szczegółowych LSR oraz wskazanie planowanych przedsięwzięć służących osiągnięciu poszczególnych celów szczegółowych, w ramach, których będą realizowane operacje.

Opracowując cele ogólne i szczegółowe LSR posłużono się wynikami analizy SWOT. Przy ustalaniu każdego celu ogólnego nawiązano również do ustalonej w trakcie tworzenia LSR specyfiki obszaru LGD. Z wykorzystania określonych w SWOT silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń obszaru Lokalnej Grupy Działania powstały następujące cele ogólne:

Cel ogólny I „Wspieranie rozwoju aktywności społecznej i edukacji”.

Cel ogólny II „Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, turystyki i rekreacji”.

Cel ogólny III „Zachowanie dziedzictwa kulturowego (w tym tradycji, obrzędów, zawodów i rzemiosła), historycznego i przyrodniczego”.

IV.1. Opis celu ogólnego I „Wspieranie rozwoju aktywności społecznej i edukacji”.

Adekwatność celu LSR do analizy SWOT i specyfiki obszaru.

Jednym z podkreślanych podczas spotkań ważnym problemem była niska aktywność mieszkańców. Bierne i roszczeniowe postawy społeczeństwa są wynikiem historycznych zaszczości, gdy dominowało powszechne oczekiwanie na odgórną dystrybucję dóbr, usług, przywilejów. Czasy się zmieniły, ale przyzwyczajenia pozostały. Pojawiły się nowe możliwości, jakich wcześniej nigdy nie było. Unia Europejska w swoich założeniach programowych stawia na rozbudzanie aktywności, wspieranie inicjatyw społeczności lokalnych. Nie jest to dziwaczny wymysł eurobiurokratów, ale przemyślana koncepcja tworzenia upodmiotowionego, będącego pełnoprawnym partnerem władzom samorządowym społeczeństwa. Duże nadzieje w tym zakresie wiąże się zwłaszcza z powstawaniem lokalnych stowarzyszeń i innych organizacji działającymi na rzecz obszarów wiejskich. Mają być one inkubatorem inicjatyw, działań kierowanych na najbliższe otoczenie. Wykorzystanie przy tym dostępnych środków

unijnych powinno być dużym ułatwieniem przy aktywizowaniu i upiększaniu „małych ojczyzn”. Ważnym elementem rozwoju w tym temacie jest upowszechnianie wiedzy, związanej z pozyskiwaniem zewnętrznych źródeł finansowych na działania oczekiwane przez mieszkańców. Zadaniem celu I jest pełne wykorzystanie potencjału ludzkiego do walki z postawami apatycznymi, czy też zapobieganie w ten sposób niekorzystnym zjawiskom demograficznym lub przeciwdziałanie słabemu dostępowi mieszkańców do oferty kulturalno-oświatowej.

Cel I wynika bezpośrednio z zidentyfikowanego w analizie SWOT oraz wykazanego w specyfice obszaru problemu z niską aktywnością mieszkańców.

W ramach powyższego celu określono następujące cele szczegółowe:

Cel szczegółowy I.1 Poprawa zagospodarowania przestrzennego miejscowości.

Mierzalność celu: Efektem realizacji celu będzie mierzalne w liczbach powstanie zagospodarowanych przestrzeni publicznych oraz wyposażonych obiektów funkcjonujących na rzecz społeczności lokalnych.

Konkretność celu: Konkretnymi wynikami realizacji celu będzie ilość osób korzystających z zagospodarowanych przestrzeni publicznych oraz liczba solidnie wyposażonych miejsc spotkań i działania społeczności lokalnych.

Określenie terminu osiągnięcia celu i możliwość jego zrealizowania w okresie wdrażania LSR: Projekty realizowane w ramach tego celu muszą zakończyć się do czerwca 2015. Wynika to jasno z zasad rozliczania pomocy unijnej. Cel I jest projektem długofalowym zapisanym w strategii LGD do roku 2020. Wymierne efekty wpływające w większym zakresie na realizację celu, pojawiać się będą już z zakończeniem przez beneficjentów pierwszych projektów. Do roku 2015 oczekiwane jest częściowe, chociaż znaczące wykonanie tego celu. Pełna realizacja celu wymagałaby ogromnego zwiększenia wielkości kwot dostępnych, co jest niemożliwe ze względu na ograniczenia programowe.

Cel szczegółowy I.2 Wzrost integracji poprzez działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne, sportowe.

Mierzalność celu: Efektem realizacji celu będzie mierzalna w liczbach ilość inicjatyw integracyjnych, promocyjnych, edukacyjnych, kulturalnych, sportowych. (spotkania, warsztaty, imprezy, itp.),

Konkretność celu: Wynikiem realizacji tego celu będą konkretne liczby mieszkańców przeszkolonych w trakcie różnych form szkoleń, oraz biorących udział w imprezach.

Określenie terminu osiągnięcia celu i możliwość jego zrealizowania w okresie wdrażania LSR: Projekty realizowane w ramach tego celu muszą zakończyć się do czerwca 2015. Wynika to jasno z zasad rozliczania pomocy unijnej. Cel I jest projektem długofalowym zapisanym w strategii LGD do roku 2020. Wymierne efekty wpływające w większym zakresie na realizację celu, pojawiać się będą już z zakończeniem przez beneficjentów pierwszych projektów. Do roku 2015 oczekiwane jest częściowe, chociaż znaczące wykonanie tego celu. Pełna realizacja celu wymagałaby ogromnego zwiększenia wielkości kwot dostępnych, co jest niemożliwe ze względu na ograniczenia programowe.

IV.2. Opis celu ogólnego II „Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, turystyki i rekreacji”.

Przedsięwzięcia ekonomiczne są najważniejszą podstawą rozwoju regionu. Tworzenie nowych miejsc pracy zwłaszcza o charakterze pozarolniczym jest niezwykle istotne zwłaszcza na obszarach typowo rolniczych. Zakładanym efektem realizacji celu II będzie zdecydowana poprawa konkurencyjności regionu oraz rozwój miejsc pracy niezależnych od rolnictwa. Ważnym założeniem jest również wykorzystanie w tym celu istniejących zasobów lokalnych. Zgodnie z założeniami PROW realizacja przedsięwzięcia stworzy warunki dla dywersyfikacji działalności gospodarczej i poprawy możliwości zatrudnienia, przyczyniając się tym samym do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Mając na uwadze wyniki przeprowadzonej analizy SWOT oraz specyfiki obszaru, jednym z istotniejszych elementów LSR jest wspieranie działań w zakresie agroturystyki i oferty rekreacyjno-turystycznej. Dziedziny te określono jako ważne szanse rozwojowe. Niniejsze przedsięwzięcie w swoim założeniu ma za zadanie wspieranie rolników, którzy zechcą uruchomić w swoich gospodarstwach dodatkową działalność pozarolniczą zgodnie z założeniami działania *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej*.

Adekwatność celu LSR do analizy SWOT i specyfiki obszaru.

Z uwagi na niewykorzystywane do tej pory możliwości rozwoju funkcji turystycznych regionu zdecydowano, iż główna szansa rozwoju leży w szeroko rozumianej przedsiębiorczości wykorzystującej lokalne zasoby (głównie przyrodnicze)

z ukierunkowaniem na rozwój turystyki. Ta specyfika obszaru znajduje swoje odbicie w strategii obszaru. Poprzez cele ogólne i szczegółowe wspierane są działania aktywizujące mieszkańców i wpływające na rozwój przedsiębiorczości zwłaszcza w kierunku turystyki.

W ramach powyższego celu określono następujące cele szczegółowe:

Cel szczegółowy II.1 Podniesienie atrakcyjności turystycznej obszaru.

Mierzalność celu: Efektem realizacji celu będzie mierzalne w liczbach podjęcie działalności agroturystycznej przez rolników, powstanie nowych przedsiębiorstw w zakresie przewidzianym Programem, a niezależnym od rolnictwa.

Konkretność celu: Konkretnymi wynikami realizacji celu będzie powstawanie nowych gospodarstw agroturystycznych wraz z doposażeniem kwater już istniejących. Zakładany jest również rozwój konkretnej palety usług pozarolniczych.

Określenie terminu osiągnięcia celu i możliwość jego zrealizowania w okresie wdrażania LSR: Projekty realizowane w ramach tego celu muszą zakończyć się do czerwca 2015. Wynika to jasno z zasad rozliczania pomocy unijnej. Cel II jest projektem długofalowym zapisanym w strategii LGD do roku 2020. Wymierne efekty wpływające w większym zakresie na realizację celu, pojawiać się będą już z zakończeniem przez beneficjentów pierwszych projektów. Do roku 2015 oczekiwane jest częściowe, chociaż znaczące wykonanie tego celu. Pełna realizacja celu wymagałaby ogromnego zwiększenia wielkości kwot dostępnych, co jest niemożliwe ze względu na ograniczenia programowe.

Cel szczegółowy II.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi.

Mierzalność celu: Efektem realizacji celu będzie mierzalne w liczbach podjęcie działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, lub wsparcie przedsiębiorstw w zakresie przewidzianym Programem, a niezależnym od rolnictwa.

Konkretność celu: Konkretnymi wynikami realizacji celu będzie powstawanie wymiernej liczby nowych miejsc pracy .

Określenie terminu osiągnięcia celu i możliwość jego zrealizowania w okresie wdrażania LSR: Projekty realizowane w ramach tego celu muszą zakończyć się do czerwca 2015. Wynika to jasno z zasad rozliczania pomocy unijnej. Cel II jest projektem długofalowym zapisanym w strategii LGD do roku 2020. Wymierne efekty wpływające w większym zakresie na realizację celu, pojawiać się będą już z zakończeniem przez beneficjentów pierwszych projektów. Do roku 2015 oczekiwane jest częściowe, chociaż znaczące wykonanie tego celu. Pełna realizacja celu wymagałaby ogromnego

zwiększenia wielkości kwot dostępnych, co jest niemożliwe ze względu na ograniczenia programowe.

IV.3. Opis celu ogólnego III „Zachowanie dziedzictwa kulturowego (w tym tradycji, obrzędów, zawodów i rzemiosła), historycznego i przyrodniczego”.

Adekwatność celu LSR do analizy SWOT i specyfiki obszaru.

Z punktu widzenia mieszkańców obszaru LGD niezmiernie ważna i cenna jest historyczna spuścizna dziejowa zapisana w tradycji lokalnej. Dotyczy to zarówno miejscowych obyczajów, gwary, jak i kultywowanych jeszcze gdzieś tradycyjnych zawodów. Mieszkańcy szczycą się swoimi zwyczajami i kultywują je w coraz liczniejszych imprezach. Jest to ważne dla społeczności lokalnych, ale taka żywa tradycja może stać się również magnesem ściągającym turystów. Interesujące i potencjalnie intratne może stać się odtworzenie i kultywowanie niegdyś powszechnych tradycji rzemieślniczych. W czasach dawniejszych tereny LGD słynęły z tradycji bednarskich, kowalskich, kaletniczych itp. Może to być pomysł dla uzyskania dodatkowych zarobków wraz z jednoczesnym zachowaniem od zapomnienia spuścizny przodków. Spuścizny nie tylko duchowej, ale również materialnej (zabytki) i przyrodniczej (krajobraz naturalny i tradycyjny wiejski). Wartej jednak zachowania i jak najszerzego upowszechnienia.

Cel III wynika bezpośrednio z zidentyfikowanego w analizie SWOT oraz wykazanego w specyfice obszaru znaczącego zasobu dziedzictwa kulturowego, historycznego i przyrodniczego.

W ramach powyższego celu określono następujące cele szczegółowe:

Cel szczegółowy III.1 Zachowanie i efektywne wykorzystanie dóbr przyrody kultury i dziedzictwa historycznego.

Mierzalność celu: Efektem realizacji celu będzie mierzalna w liczbach ilość inicjatyw integracyjnych, promocyjnych, edukacyjnych, kulturalnych, sportowych. (spotkania, warsztaty, imprezy, itp.),

Konkretność celu: Wynikiem realizacji tego celu będą konkretne liczby mieszkańców przeszkolonych w trakcie różnych form szkoleń, oraz biorących udział w imprezach.

Określenie terminu osiągnięcia celu i możliwość jego zrealizowania w okresie wdrażania LSR: Projekty realizowane w ramach tego celu muszą zakończyć się do

czerwca 2015. Wynika to jasno z zasad rozliczania pomocy unijnej. Cel III jest projektem długofalowym zapisanym w strategii LGD do roku 2020. Wymierne efekty wpływające w większym zakresie na realizację celu, pojawiać się będą już z zakończeniem przez beneficjentów pierwszych projektów. Do roku 2015 oczekiwane jest częściowe, chociaż znaczące wykonanie tego celu. Pełna realizacja celu wymagałaby ogromnego zwiększenia wielkości kwot dostępnych, co jest niemożliwe ze względu na ograniczenia programowe.

IV.4. Opis przedsięwzięć

Do realizacji poszczególnych celów ogólnych i szczegółowych służyć będą opracowane w LGD opisane niżej następujące odpowiadające im przedsięwzięcia. W ramach przedsięwzięć realizowane będą projekty składne przez lokalnych beneficjentów w ramach Małych projektów oraz Działań: *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, Odnowa i rozwój wsi*. Możliwe i zalecane jest również w tym celu wykorzystanie funduszy pochodzących z działań własnych LGD: „*Funkcjonowanie LGD*” oraz „*Wdrażanie projektów współpracy*”. Wpisują się one doskonale w opracowane cele LSR i z pewnością przyczynią się w znacznym stopniu do zrealizowania LSR.

IV.4.1. Przedsięwzięcie: Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD.

Adekwatność przedsięwzięcia w stosunku do celów LSR.

Przedsięwzięcie służy realizacji:

Celu ogólnego I „Wspieranie rozwoju aktywności społecznej i edukacji” oraz przyporządkowanych mu celów szczegółowych:

Celu szczegółowego I.1. Poprawa zagospodarowania przestrzennego miejscowości.

Celu szczegółowego I.2. Wzrost integracji poprzez działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne, sportowe.

Nawiązanie Przedsięwzięcia do specyfiki obszaru objętego LSR

Problemem podkreślanym szeroko w specyfice obszaru jest niska aktywność mieszkańców. W celu pobudzenia uśpionej do tej pory aktywności społecznej mieszkańców zdecydowano się wdrożyć to przedsięwzięcie mając jednocześnie nadzieję na wymierną aktywizację ludności.

Ustalono, że w ramach realizacji tego przedsięwzięcia wspierane będą projekty wykorzystujące pulę środków przyznanych przez LGD na „Małe projekty” oraz działanie „Odnowa i rozwój wsi”. Możliwe i wskazane jest również wsparcie tego przedsięwzięcia poprzez realizację działania „Wdrażanie projektów współpracy” oraz „Funkcjonowanie LGD” .

1. Małe Projekty

Zgodnie z założeniami PROW 2007–2013 o pomoc na operacje w ramach „**Małych projektów**” może ubiegać się podmiot będący:

- 1) osobą fizyczną, która jest:
 - a) obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej,
 - b) pełnoletnia,
 - c) ma miejsce zamieszkania na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju, zwaną dalej „LSR”, lub wykonuje działalność gospodarczą na tym obszarze albo
- 2) osobą prawną albo jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, którym ustawy przyznają zdolność prawną, jeżeli posiadają siedzibę na obszarze objętym LSR lub prowadzą działalność na tym obszarze, z wyłączeniem województwa oraz wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych.

Forma i poziom finansowania:

Pomoc w ramach działania przyznawana jest w formie refundacji, której podlega nie więcej niż 70% kosztów kwalifikowalnych małych projektów poniesionych przez beneficjenta.

W przypadku gdy zdarzenie powodujące poniesienie kosztów kwalifikowanych nie zostało uwzględnione w oddzielnym systemie rachunkowości albo do jego identyfikacji nie wykorzystano odpowiedniego kodu rachunkowego o których mowa w art. 75 ust. 1 lit. c pkt i rozporządzenia nr 1698/2005 koszty te podlegają refundacji pomniejszonej o 10%.

Wartość dofinansowania: 4500–25 000 zł,

Pomoc na małe projekty przyznaje się i wypłaca do wysokości limitu, który w okresie realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, zwanego dalej „Programem”, wynosi 100 000 złotych na jednego beneficjenta, przy czym wysokość pomocy przyznanej na realizację jednego małego projektu nie może być niższa niż **4500 zł** oraz wyższa niż **25 tys. złotych**.

Koszty podlegające refundacji:

Kosztami podlegającymi refundacji w ramach realizacji małych projektów są koszty:

- 1) ogólne:
 - a) przygotowania dokumentacji technicznej małego projektu,
 - b) opłat za patenty, licencje lub wynagrodzenia za przeniesienie praw autorskich praw majątkowych,
 - c) opłat notarialnych, skarbowych lub sądowych,
 - d) sprawowania nadzoru autorskiego lub inwestorskiego;
- 2) robót budowlanych;
- 3) wynagrodzenia za świadczenie usług, w tym usług prawniczych lub księgowych;
- 4) podłączenia do Internetu;
- 5) opracowania, druku lub powielenia oraz dystrybucji materiałów informacyjnych lub szkoleniowych, w tym audiowizualnych, dotyczących małego projektu, zakupu lub wynajęcia powierzchni reklamowych, zakupu czasu antenowego oraz zamieszczenia materiałów prasowych w prasie;
- 6) najmu sal lub innych powierzchni lub dzierżawy gruntu;
- 7) zakupu materiałów lub przedmiotów, w tym materiału siewnego lub nasadzeniowego roślin wieloletnich;
- 8) zakupu, najmu lub dzierżawy oraz montażu maszyn, urządzeń, narzędzi, wyposażenia, sprzętu lub oprogramowania, z wyłączeniem środków transportu, przy czym koszt zakupu podlega refundacji jedynie w przypadku, gdy koszt najmu albo dzierżawy przekraczałby koszt zakupu;
- 9) organizacji i przeprowadzenia wydarzeń promocyjnych, kulturalnych, rekreacyjnych lub sportowych;
- 10) wytyczenia lub oznakowania szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych lub przyrodniczych, w tym pomników przyrody, obiektów małej infrastruktury turystycznej, obiektów historycznych, przyrodniczych, kulturowych lub sakralnych;
- 11) utworzenia lub aktualizacji baz danych, w tym bazy informacji turystycznej;
- 12) tworzenia stron internetowych;
- 13) upominków lub nagród do łącznej wysokości 5% pozostałych kosztów podlegających refundacji w ramach realizacji małych projektów;
- 14) wynagrodzenia lub pobytu osób prowadzących szkolenia;
- 15) podróży lub wyżywienia uczestników szkoleń;
- 16) noclegu uczestników szkoleń - w przypadku szkoleń trwających co najmniej dwa dni;

17) tłumaczeń, jeżeli osoby prowadzące szkolenia nie posługują się językiem polskim.

Do kosztów kwalifikowalnych małych projektów zalicza się:

- 1) podatek od towarów i usług (VAT), uiszczany w związku z poniesieniem kosztów, o których mowa w ust. 1 pkt 1, na zasadach określonych w art. 71 ust. 3 lit. a rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277 z 21.10.2005, str. 1, z późn. zm.), zwanego dalej "rozporządzeniem nr 1698/2005";
- 2) wartość wkładu niepieniężnego obejmującą wartość:
 - a) pracy oraz usług świadczonych nieodpłatnie, stanowiącą iloczyn liczby przepracowanych godzin oraz ilorazu przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w drugim roku poprzedzającym rok, w którym złożono wniosek o przyznanie pomocy na małe projekty, i liczny 168,
 - b) udostępnienia ziemi, nieruchomości, sprzętu lub surowców, o którym mowa w art. 54 ust. 1 rozporządzenia nr 1974/2006
 - lecz nie więcej niż 30% pozostałych kosztów kwalifikowanych małych projektów pomniejszych o wysokość kosztów ogólnych.

W przypadku przyznania pomocy do kosztów kwalifikowalnych małych projektów zalicza się również koszty, o których mowa w ust. 1 pkt 1 i ust. 3 Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 maja 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U z 2008 r., nr 138, poz. 868 z późn. zmianami), poniesione przez wnioskodawcę przed dniem zawarcia umowy, na podstawie której jest przyznawana pomoc na małe projekty, lecz nie wcześniej niż w dniu, w którym został złożony wniosek o przyznanie pomocy na małe projekty, a w przypadku kosztów stanowiących koszty ogólne – nie wcześniej niż w dniu 1 stycznia 2007 r.

2. Odnowa i rozwój wsi

Zgodnie z założeniami PROW 2007–2013 o pomoc na operacje w ramach działania „**Odnowa i rozwój wsi**” może ubiegać się:

- gmina,
- instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego;

- osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, działająca na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania;
- organizacja pozarządowa o statusie organizacji pożytku publicznego w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873, z późn. zm. 2), której cele statutowe są zbieżne z celami działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Forma i poziom finansowania:

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 80% kosztów kwalifikowalnych operacji. Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 20% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta lub uzyskanych z innych źródeł finansowania wkładu własnego dopuszczonych przez PROW 2007–2013.

Pomoc finansowa ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych projektu. Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej miejscowości wynosi **500 tys. zł** w okresie realizacji Programu. Wielkość pomocy przyznanej na realizację jednego projektu musi być wyższa niż **25 tys. zł**.

Koszty podlegające refundacji:

Tak jak w działaniu Odnowa i rozwój wsi pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie:

- 1) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania budynków pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne, w tym świetlic i domów kultury, z wyłączeniem szkół, przedszkoli i żłobków;
- 2) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów małej architektury;
- 3) budowy, przebudowy lub remontu przeznaczonych do użytku publicznego ścieżek rowerowych, szlaków pieszych, placów zabaw, miejsc rekreacji oraz obiektów sportowych, z wyłączeniem sal sportowych przeznaczonych wyłącznie dla szkół lub przedszkoli;
- 4) zakupu towarów służących przedsięwzięciom związanym z kultywowaniem tradycji społeczności lokalnych lub tradycyjnych zawodów;

- 5) związanych z kształtowaniem obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, sprzyjających nawiązywaniu kontaktów społecznych, ze względu na ich położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, w szczególności poprzez odnawianie lub budowę placów parkingowych, chodników lub oświetlenia ulicznego;
 - 6) urządzania i porządkowania terenów zielonych, parków lub innych miejsc wypoczynku;
 - 7) budowy, przebudowy lub remontu infrastruktury turystycznej;
 - 8) zagospodarowania zbiorników i cieków wodnych w celu wykorzystania ich do rekreacji lub w celu poprawy estetyki miejscowości;
 - 9) rewitalizacji budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków, użytkowanych na cele publiczne oraz obiektów małej architektury, odnawiania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych i miejsc pamięci;
 - 10) zakupu i odnawiania obiektów charakterystycznych dla danego regionu lub tradycji budownictwa wiejskiego i ich adaptacji na cele publiczne;
 - 11) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów budowlanych przeznaczonych na cele promocji lokalnych produktów i usług, w tym pawilonów, punktów wystawowych, sal ekspozycyjnych lub witryn;
 - 12) odnawiania elewacji zewnętrznych i dachów w budynkach architektury sakralnej wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków i odnawiania cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków;
 - 13) wyburzenia i rozbiórki zdewastowanych obiektów budowlanych w celu uporządkowania terenu w miejscowości, jeżeli niemożliwe jest ich odnowienie i dalsze użytkowanie - w zakresie koniecznym do realizacji operacji wymienionych w pkt 1-12;
 - 14) zakupu materiału siewnego lub nasadzeniowego roślin wieloletnich - koniecznego do realizacji operacji;
 - 15) zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
 - 16) ogólnych, które są bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.
- Do kosztów kwalifikowalnych, o których mowa w pkt. 16, zalicza się koszty w wysokości nieprzekraczającej 10% pozostałych kosztów kwalifikowalnych, obejmujące koszty:

- 1) przygotowania dokumentacji technicznej operacji, w tym:

- a) kosztorysów,
 - b) projektów architektonicznych lub budowlanych,
 - c) ocen lub raportów oddziaływania na środowisko,
 - d) dokumentacji geologicznej lub hydrologicznej,
 - e) wypisów i wyrysów z katastru nieruchomości,
 - f) usług geodezyjno-kartograficznych,
 - g) usług rzeczoznawcy majątkowego;
- 2) opłat za patenty lub licencje;
 - 3) sprawowania nadzoru inwestorskiego lub autorskiego i związane z kierowaniem robotami budowlanymi;
 - 4) przygotowania innych dokumentów niezbędnych do realizacji operacji.

Do kosztów kwalifikowalnych zalicza się także podatek od towarów i usług (VAT), na zasadach określonych w art. 71 ust. 3 lit. a rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277 z 21.10.2005, str. 1, z późn. zm.).

3. Wdrażanie projektów współpracy

Beneficjent

Lokalna Grupa Działania

Forma i poziom finansowania:

100 % poniesionych kosztów kwalifikowanych w ramach dostępnej puli środków w LGD.

Koszty podlegające refundacji:

Do kosztów kwalifikowalnych operacji polegającej na realizacji projektu współpracy zalicza się niezbędne do realizacji tej operacji, koszty:

- 1) organizacji wyjazdów związanych z realizacją projektu współpracy, w tym koszty:
 - a) podróży lub pobytu osób zaangażowanych ze strony LGD w realizacji projektu współpracy,
 - b) tłumaczeń;
- 2) najmu sal lub innych powierzchni lub dzierżawy gruntu;
- 3) przygotowania dokumentacji technicznej, badań lub analiz;
- 4) zakupu, najmu lub dzierżawy oraz montażu maszyn, urządzeń, narzędzi, wyposażenia, sprzętu lub oprogramowania, z wyłączeniem środków transportu,

przy czym koszt zakupu zalicza się do kosztów kwalifikowalnych jedynie w przypadku, gdy koszt najmu albo dzierżawy przekraczałby koszt zakupu;

- 5) zakupu materiałów lub przedmiotów;
- 6) zakupu materiału siewnego lub nasadzeniowego roślin wieloletnich;
- 7) robót budowlanych;
- 8) nadzoru autorskiego lub inwestorskiego;
- 9) organizacji i przeprowadzenia wydarzeń promocyjnych, kulturalnych, rekreacyjnych lub sportowych;
- 10) opracowania, druku lub powielenia oraz dystrybucji materiałów informacyjnych, w tym audiowizualnych, dotyczących projektu współpracy, zakupu lub wynajęcia powierzchni reklamowych, zakupu czasu antenowego oraz zamieszczenia materiałów prasowych w prasie;
- 11) wytyczenia lub oznakowania szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych lub przyrodniczych, w tym pomników przyrody, obiektów historycznych, przyrodniczych, kulturalnych lub sakralnych, wykraczających poza obszar LSR;
- 12) utworzenia lub aktualizacji baz danych, w tym bazy informacji turystycznej;
- 13) tworzenia stron internetowych;
- 14) wynagrodzenia za świadczenie usług, w tym usług prawniczych lub księgowych;
- 15) opłat sądowych i opłat za licencje lub patenty.

4. Funkcjonowanie LGD

Beneficjent

Lokalna Grupa Działania

Forma i poziom finansowania:

100 % poniesionych kosztów kwalifikowanych w ramach dostępnej puli środków w LGD.

Koszty podlegające refundacji:

Pomoc przyznaje się w formie refundacji kosztów:

- 1) określonych w załączniku do rozporządzenia, w zakresie:
 - a) kosztów bieżących (administracyjnych) LGD,
 - b) realizacji badań dotyczących obszaru objętego LSR,
 - c) informowania o: obszarze objętym LSR, realizacji LSR oraz działalności LGD,

- d) szkolenia pracowników LGD, członków zarządu LGD oraz członków rady albo innego organu LGD, do którego wyłącznej właściwości należy wybór operacji zgodnie z art. 62 ust. 4 rozporządzenia nr 1698/2005, zwanych dalej „organem decyzyjnym”,
- e) realizacji wydarzeń promocyjnych lub kulturalnych związanych z obszarem objętym LSR, realizacją LSR oraz działalnością LGD,
- f) aktywizowania społeczności lokalnej.

IV.4.1.1 Wskaźniki przedsięwzięcia:

Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD.

Cel ogólny	Wskaźniki oddziaływania	Stan początkowy 2011 r.	Stan docelowy 2014 r.	Sposób pomiaru/źródło danych	Cel szczegółowy	Wskaźniki rezultatu	Stan początkowy 2009 r.	Stan docelowy 2015 r.	Sposób pomiaru/źródło danych	Przedsięwzięcie	Wskaźniki produktu	Stan początkowy 2009 r.	Stan docelowy 2015 r.	Sposób pomiaru/źródło danych
Cel ogólny nr 1 Wspieranie rozwoju aktywności społecznej i edukacji	Wzrost odsetka osób deklarujących poczucie więzi z miejscem zamieszkania	75 %	Wzrost min. 76 %	Dane własne LGD (ankiety)	Poprawa zagospodarowania przestrzennego miejscowości.	Liczba osób korzystających z doposażonych obiektów	0	600	Dane własne LGD (ankiety)	Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD	Liczba wyremontowanych/ przebudowanych/ wyposażonych świetlic wiejskich lub obiektów pełniących ich funkcje	0	15	Dane własne LGD (ankiety)
											Liczba zagospodarowanych przestrzeni publicznych	0	2	Dane własne LGD (ankiety)
					Wzrost integracji poprzez działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne, sportowe.	Wzrost liczby członków LGD w okresie od 2009 r. do końca 2014 r.	41	45	Dane własne LGD		Liczba zorganizowanych imprez kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych, konkursów itp.	0	12	Dane własne LGD (ankiety)
											Liczba uczestników imprez kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych, konkursów itp.	0	3000	Dane własne LGD (ankiety)

IV.4.2. Przedsięwzięcie: Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby.

Adekwatność przedsięwzięcia w stosunku do celów LSR.

Przedsięwzięcie służy realizacji **Celu ogólnego II „Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, turystyki i rekreacji”** oraz przyporządkowanych mu celów szczegółowych:

Celu szczegółowego II.1. Podniesienie atrakcyjności turystycznej obszaru.

Celu szczegółowego II.2. Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi.

Nawiązanie Przedsięwzięcia do specyfiki obszaru objętego LSR

Jak zaznaczono w opisie specyfiki obszaru, elementem znacząco wpływającym na specyfikę obszaru są jej bogate zasoby przyrodnicze. Ustalono, że wykorzystanie lokalnych zasobów może być perspektywicznym kierunkiem rozwoju LGD pozwalającym na uzyskiwanie dochodów pozarolniczych dużej liczbie mieszkańców. Zważywszy możliwości finansowania tego typu inicjatyw w ramach 4 osi LEADER istnieje możliwość występowania o środki w ramach dwóch Działań PROW 2007-2013:

- 1) *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej,*
- 2) *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw.*

Możliwe i wskazane jest również wsparcie tego przedsięwzięcia poprzez realizację działania „Wdrażanie projektów współpracy” oraz „Funkcjonowanie LGD” .

1) Działanie: *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej.*

Beneficjent:

Osoba fizyczna ubezpieczona na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników jako rolnik, małżonek rolnika lub domownik.

Forma i poziom finansowania:

Pomoc ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowalnych operacji. Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w gospodarstwie rolnym, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć 100 000 zł (25 616,1 euro). Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny. Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 50% kosztów kwalifikowanych operacji.

Zgodnie z założeniami PROW przedmiotem wsparcia mogą zostać objęte dziedziny gospodarki w zakresie:

- 1) usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa;
- 2) usług dla ludności;
- 3) sprzedaży hurtowej i detalicznej;
- 4) rzemiosła lub rękodzielnictwa;
- 5) robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych;
- 6) usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem;
- 7) usług transportowych;
- 8) usług komunalnych;
- 9) przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych;
- 10) magazynowania lub przechowywania towarów;
- 11) wytwarzania produktów energetycznych z biomasy;
- 12) rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych.

Pomoc nie obejmuje kosztów:

- 1) podatku od towarów i usług (VAT);
- 2) nabycia nieruchomości;
- 3) nabycia rzeczy używanych.

Koszty podlegające refundacji:

Refundacji podlegają wydatki zgodnie z wykazem w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. (Dz. U z 2007 r., nr 200, poz. 1442 z późn. zmianami).

2) Działanie: *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw.*

Beneficjent:

Osoba fizyczna lub osoba prawna, lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, które prowadzą działalność jako mikroprzedsiębiorstwo zatrudniające poniżej 10 osób, i mające obrót nieprzekraczający równowartości w zł 2 mln euro.

Forma i poziom finansowania:

Poziom pomocy finansowej wynosi **maksymalnie 50%** kosztów kwalifikowalnych operacji i ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowalnych operacji. Wysokość pomocy przyznanej na realizację operacji nie może przekroczyć:

- 1) **100 tys. zł** – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie od 1 do 2 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne), co uzasadnione jest zakresem rzeczowym operacji;
- 2) **200 tys. zł** – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie powyżej 2 i mniej niż 5 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne), co uzasadnione jest zakresem rzeczowym operacji;
- 3) **300 tys. zł** – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie co najmniej 5 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne), co uzasadnione jest zakresem rzeczowym operacji.

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć **300 tys. zł**.

W przypadku przetwórstwa produktów rolnych (objętych załącznikiem nr 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich) lub jadalnych produktów leśnych, maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi, w okresie realizacji Programu, wynosi **100 tys. zł**.

Pomocy udziela się podmiotom z tytułu inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw, działających w zakresie:

- 1) usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa;
- 2) usług dla ludności;
- 3) sprzedaży hurtowej i detalicznej;
- 4) rzemiosła lub rękodzielnictwa;
- 5) robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych;
- 6) usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem;
- 7) usług transportowych;
- 8) usług komunalnych;
- 9) przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych;
- 10) magazynowania lub przechowywania towarów;
- 11) wytwarzania produktów energetycznych z biomasy;
- 12) rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych.

Koszty podlegające refundacji:

Refundacji podlegają wydatki zgodnie z wykazem w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 lipca 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. (Dz. U z 2007 r., nr 139, poz. 883 z późn. zmianami).

Założenia dotyczące: beneficjentów, formy i poziomu finansowania, kosztów kwalifikowanych: działania „Wdrażanie projektów współpracy” oraz „Funkcjonowanie LGD” zostały wcześniej szczegółowo opisane w rozdziale V.4.1.
Przedsięwzięcie: Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD. (strona 41– 48)

IV.4.2.1 Wskaźniki przedsięwzięcia:

Rozwój przedsiębiorczości na obszarach LGD w oparciu o lokalne zasoby.

Cel ogólny	Wskaźniki oddziaływania	Stan początkowy 2009 r.	Stan docelowy 2013 r.	Sposób pomiaru/źródło danych	Cel szczegółowy	Wskaźniki rezultatu	Stan początkowy 2009 r.	Stan docelowy 2015 r.	Sposób pomiaru/źródło danych	Przedsięwzięcie	Wskaźniki produktu	Stan początkowy 2009 r.	Stan docelowy 2015 r.	Sposób pomiaru/źródło danych
Cel ogólny nr 2 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, turystyki i rekreacji.	Wzrost dochodów własnych gmin na obszarze LGD do 2013 roku	15 654,10 tys. zł	Wzrost min. 15 700 tys. zł	GUS /jst	Podniesienie atrakcyjności turystycznej obszaru.	Liczba powstałych nowych miejsc pracy	0	2	Dane własne LGD (ankiety)	Rozwój przedsiębiorczości na obszarach LGD w oparciu o lokalne zasoby.	Liczba szkoleń w zakresie przedsiębiorczości	0	7	Dane własne LGD (ankiety)
					Liczba przeszkolonych mieszkańców						0	100	Dane własne LGD (ankiety)	
					Liczba powstałych/rozwijających się przedsiębiorstw						0	1	Dane własne LGD (ankiety)	
					Liczba utworzonych, zmodernizowanych usług około rolniczych i dla ludności						0	2	Dane własne LGD (ankiety)	

IV.4.3. Przedsięwzięcie: Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD.

Adekwatność przedsięwzięcia w stosunku do celów LSR.

Przedsięwzięcie służy realizacji celu ogólnego III **„Zachowanie dziedzictwa kulturowego (w tym tradycji, obrzędów, zawodów i rzemiosła), historycznego i przyrodniczego”** oraz przyporządkowanego mu celu szczegółowego:

Celu szczegółowego III.1. Zachowanie i efektywne wykorzystanie dóbr przyrody, kultury i dziedzictwa historycznego.

Nawiązanie Przedsięwzięcia do specyfiki obszaru objętego LSR.

Zgodnie z wykazanim w specyfice obszaru istnieniem znaczącego zasobu dziedzictwa kulturowego, historycznego i przyrodniczego to właśnie zachowanie i ochrona tego bogactwa jest jednym z podstawowych zadań LGD. Sprzyja temu realizacja właśnie tego przedsięwzięcia.

Ustalono, że w ramach realizacji tego przedsięwzięcia wspierane będą projekty wykorzystujące pulę środków przyznanych przez LGD na „Małe projekty” oraz działanie „Odnowa i rozwój wsi”. Możliwe i wskazane jest również wsparcie tego przedsięwzięcia poprzez realizację działania „Wdrażanie projektów współpracy” oraz „Funkcjonowanie LGD”.

Założenia dotyczące: beneficjentów, formy i poziomu finansowania, kosztów kwalifikowanych: działania „Wdrażanie projektów współpracy” oraz „Funkcjonowanie LGD” zostały wcześniej szczegółowo opisane w rozdziale V.4.1.

Przedsięwzięcie: Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD. (strona 40 – 48) a „Małych projektów” i działania „Odnowa i rozwój wsi” w rozdziale V.4.1

Przedsięwzięcie: Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby (strona 49 – 52).

IV.4.3.1 Wskaźniki przedsięwzięcia:

Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD.

Cel ogólny	Wskaźniki oddziaływania	Stan początkowy 2011 r.	Stan docelowy 2014 r.	Sposób pomiaru/źródło danych	Cel szczegółowy	Wskaźniki rezultatu	Stan początkowy 2009 r.	Stan docelowy 2015 r.	Sposób pomiaru/źródło danych	Przedsięwzięcie	Wskaźniki produktu	Stan początkowy 2009 r.	Stan docelowy 2015 r.	Sposób pomiaru/źródło danych
Cel ogólny nr 3 Zachowanie dziedzictwa kulturowego (w tym tradycji, obrzędów, zawodów i rzemiosła) historycznego i przyrodniczego.	Wzrost odsetka osób oceniających zmiany zachodzące w swojej miejscowości w okresie wdrażania LSR na poziomie bardzo dobrym.	23 %	Wzrost min. 24 %	Dane własne LGD (ankiety)	Zachowanie i efektywne wykorzystanie dóbr przyrody kultury i dziedzictwa historycznego.	Liczba osób do których trafiły publikacje/ broszury/ ulotki dotyczące dziedzictwa przyrodniczego, kulturowego i historycznego obszaru LGD	0	2 500	Dane własne LGD (ankiety)	Rozwój przedsiębiorczości na obszarach LGD w oparciu o lokalne zasoby.	Liczba publikacji/broszur/ulotek zawierających informacje o dziedzictwie kulturowym, historycznym i przyrodniczym (w szt wg. rodzaju)	0	3	Dane własne LGD (ankiety)
											Liczba zabytkowych budynków/parków po renowacji.	0	1	Dane własne LGD (ankiety)
											Liczba wyremontowanych/przebudowanych/wyposażonych obiektów sakralnych.	0	1	Dane własne LGD (ankiety)

IV.5 Sposób weryfikacji wskaźników.

Zarząd zatwierdza ankietę monitorującą realizację Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury. Ankieta rozsyłana jest do beneficjentów, którym została przyznana pomoc.

V. Określenie misji LGD

W trakcie spotkań i pracy warsztatowej, grupa założycieli LGD opracowała swój pogląd na kierunek rozwoju terenu na najbliższe lata poprzez sformułowanie Wizji LGD. Wizję obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju określono w następujący sposób:

**„Biebrzański Dar Natury to bagienne pejzaże, rozległe torfowiska, dziewicze łąki, jeziora i rzeki, gościnna wieś mlekiem płynąca, bogate dziedzictwo kulturowo-historyczne. To ludzie przedsiębiorczy i otwarci na wyzwania.
Tu można odpocząć i zrealizować swoje marzenia.”**

Ta poetycka Wizja stanowiąca kwintesencję zamierzeń LGD pochodzi z połączenia trzech niezależnie powstałych wizji roboczych, opracowywanych przez zespoły robocze. Wzięte z każdej z nich zwroty i wyrażenia stworzyły harmonijnie doskonałą całość.

„Biebrzański Dar Natury to unikalny teren położony pośród jezior, rzek, bagien i lasów, bogaty w dziedzictwo kulturowo-historyczne, oferujący bogate walory przyrodnicze i środowiskowe”.

„Biebrzański Dar Natury to przyjazne mieszkańcom miejsce ich życia i pracy, to pachnący las, błękitna toń jezior, rzeki płynące mlekiem, bagienne pejzaże, rozległe torfowiska, kraina bogata w unikalną florę i faunę, ludzie przedsiębiorczy szanujący tradycje i przyrodę, otwarci na wyzwania”.

„Biebrzański Dar Natury to kraina mlekiem płynąca, gdzie człowiek żyje w harmonii z naturą i korzysta z jej bogatych darów. Tutaj pośród dziewiczych łąk, jezior i rzek można odpocząć i zrealizować swoje marzenia”.

Z kolei Misja Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury przedstawia udział Lokalnej Grupy Działania w realizacji jakże poetycko nakreślonej Wizji.

MISJA LGD

***„Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury liderem przemian
i rozwoju obszaru działania w oparciu o aktywność
i przedsiębiorczość mieszkańców przy wykorzystaniu
lokalnych zasobów.”***

VI. Wykazanie spójności specyfiki obszaru z celami LSR.

Cele LSR są bardzo ściśle związane ze specyfiką obszaru. Każdy cel, czy to ogólny czy szczegółowy wynika bezpośrednio z analizy SWOT, a ta uwzględnia dokładnie wszystkie specyficzne aspekty życia, funkcjonowania i potencjału obszaru LGD.

Cel ogólny I „Wspieranie rozwoju aktywności społecznej i edukacji” wraz ze swoimi celami szczegółowymi:

Cel szczegółowy I.1. Poprawa zagospodarowania przestrzennego miejscowości.

Cel szczegółowy I.2. Wzrost integracji poprzez działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne, sportowe.

wynika bezpośrednio z określonej w analizie SWOT niskiej aktywności społeczności lokalnej. Słaby stopień zaangażowania mieszkańców jest dużym problemem i te cele mają wspierać zmiany postaw w społeczeństwie. I to też zostało podkreślone w rozdziale opisującym specyfikę obszaru.

Z kolei kolejny **Cel ogólny II „Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, turystyki i rekreacji”** oraz jego cele szczegółowe:

Cel szczegółowy II.1. Podniesienie atrakcyjności turystycznej obszaru,

Cel szczegółowy II.2. Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi,

odpowiada na zidentyfikowane w SWOT zagrożenia ze strony jednostronnej, ukierunkowanej na rolnictwo gospodarki, silnie reagującej na wahania koniunktury i nie dającej gwarancji rozwoju w przyszłości. Jest to nawiązanie jednocześnie do wynikających z silnych stron i szans regionu możliwości związanych z szeroko rozumianym rozwojem turystyki. Cele powyższe powiązane są jednoznacznie z rozdziałem poświęconym specyfice obszaru gdzie opisane są możliwości wiążące się z rozwojem turystyki jako doskonałego przykładu wykorzystania zasobów środowiska przy rozwiązywaniu problemu bezrobocia i podejmowania pracy w kierunkach pozarolniczych.

Ostatni **Cel ogólny III „Zachowanie dziedzictwa kulturowego (w tym tradycji, obrzędów, zawodów i rzemiosła), historycznego i przyrodniczego”** i jego **Cel szczegółowy III.1 Zachowanie i efektywne wykorzystanie dóbr przyrody kultury i dziedzictwa historycznego.**”, wskazuje na silne związanie z wykazanymi w silnych stronach analizy SWOT nawiązaniem do dziedzictwa kulturowo-historycznego oraz tradycji ludowych. Wspierane mają być one poprzez realizację odpowiadających im

przedsięwzięć.

W rozdziale poświęconym specyfice obszaru szeroko opisana jest szczególna historia regionu, oraz ogromne zróżnicowanie przyrodnicze regionu, które to zasoby wymagają szczególnego traktowania i ochrony. Ale jednocześnie mogą być doskonale wykorzystane do rozwoju regionu.

VII. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć

W Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Biebrzański Dar Natury założono ściśle współdziałanie wszystkich planowanych przedsięwzięć. Zintegrowane podejście obejmuje zaangażowanie podmiotów z różnych sektorów (publiczny, społeczny, gospodarczy) przy realizacji wspólnych celów, przedsięwzięć oraz poszczególnych operacji. Już sam etap przygotowywania strategii był tego przykładem. Trójsektorowa grupa założycielska LGD podjęła wspólne prace nad analizą terenu, czego wypadkową była analiza SWOT. W zakładanych przedsięwzięciach uwzględnione zostały potrzeby sektora biznesowego poprzez założenie rozwoju przedsiębiorczości, sektora społecznego poprzez silne wskazanie na potrzebę wsparcia aktywizacji społeczności lokalnych. Sektor publiczny również może mieć swój udział w realizacji LSR czy to jako bezpośredni beneficjent działań, czy to jako inspirator lub wspierający inicjatywy lokalne. Poszczególne cele i przedsięwzięcia są ze sobą ściśle powiązane i tylko zintegrowana realizacja zaplanowanych przedsięwzięć i operacji umożliwi osiągnięcie sukcesu. W przedsięwzięciach zakładany jest szeroki udział wszystkich sektorów.

Przedsięwzięcie **Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD.**

Przy realizacji tego przedsięwzięcia **grupą docelową mogą być przedstawiciele wszystkich trzech sektorów – publicznego, społecznego, gospodarczego.** Wynika to z założeń programowych działań **„Małe projekty”** oraz **„Odnowa i rozwój wsi”** gdzie zostały określone grupy docelowych beneficjentów mogących korzystać ze wsparcia. Jednocześnie z tego przedsięwzięcia skorzystać mogą **przedstawiciele różnych gałęzi gospodarki, np. takich jak: usługi (w tym turystyczne, agroturystyczne, itp.) przetwórstwo, rzemiosło i rękodzielnictwo, wytwarzanie produktów energetycznych z biomasy.** Przedsięwzięcie opiera się na wykorzystaniu istniejących i opisanych w rozdziale **Opis obszaru objętego LSR wraz z uzasadnieniem jego wewnętrznej spójności** uwarunkowań obszaru, w tym zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych.

Przedsięwzięcie **Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby.**

Podstawową **grupę docelową tego przedsięwzięcia stanowią będą przedstawiciele sektora gospodarczego i społecznego.** Wynika to z założeń programowych działań: **„Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”** oraz **„Różnicowanie w kierunku**

działalności nierolniczej” gdzie zostały określone zakresy wsparcia inwestycji, oraz szczegółowo zdefiniowano beneficjenta pomocy.

Przy realizacji tego przedsięwzięcia grupą docelową mogą być **przedstawiciele z różnych gałęzi gospodarki, np. takich jak: usługi, przetwórstwo, rzemiosło i rękodzielnictwo, wytwarzanie produktów energetycznych z biomasy.** Przedsięwzięcie opiera się na wykorzystaniu istniejących i opisanych w rozdziale **Opis obszaru objętego LSR wraz z uzasadnieniem jego wewnętrznej spójności** uwarunkowań obszaru, w tym zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych.

Przedsięwzięcie **Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD**

Przy realizacji tego przedsięwzięcia grupą docelową mogą być **przedstawiciele wszystkich trzech sektorów – publicznego, społecznego, gospodarczego.** Wynika to z założeń programowych działań „Małe projekty” oraz „Odnowa i rozwój wsi”, gdzie zostały określone grupy docelowych beneficjentów mogących korzystać ze wsparcia. Przedsięwzięcie opiera się na wykorzystaniu istniejących i opisanych w rozdziale **Opis obszaru objętego LSR wraz z uzasadnieniem jego wewnętrznej spójności** uwarunkowań obszaru, w tym zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych.

VIII. Uzasadnienie innowacyjnego podejścia dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć

Klasyczny już dziś podział innowacji opiera się na kryterium przedmiotowym, według którego innowacje można podzielić na produktowe, procesowe i organizacyjne. Innowacje produktowe to wszelkie zmiany polegające na udoskonaleniu wyrobu będącego w produkcji bądź na rozszerzeniu asortymentu o nowy produkt, nieznaną dotąd na rynku. Innowacja procesowa to zmiana w stosowanych metodach wytwórczych. Usprawnienie procesów wytwórczych nie musi wpływać na efekty produkcji, może natomiast znacznie sam proces przyspieszyć. Podobną rolę pełnią innowacje organizacyjne, które obejmują zmiany w organizacji metod wytwórczych.

Każdy z wymienionych wyżej rodzajów innowacji może być samodzielnym procesem odbywającym się niezależnie od pozostałych. Często jednak innowacje wzajemnie się przenikają, zwłaszcza w przypadku, kiedy nowe produkty nie mogą zostać wytworzone bez zmiany technologii wytwarzania i rozwiązań w zakresie

organizacji pracy. Najczęściej jest jednak tak, że to innowacje procesowe wymuszają zmiany w produkowanych wyrobach, podczas gdy innowacje produktowe często nie wymuszają poważniejszych zmian w metodach wytwarzania.

Innowacyjny charakter wszystkich przedsięwzięć zaplanowanych w ramach LSR można zauważyć w samym procesie przygotowania Lokalnej Strategii Rozwoju. Proces partycypacyjny przy jej konstruowaniu jest na obszarze LGD podejściem nowym i zarazem innowacyjnym, zarówno dla osób bezpośrednio przygotowujących dokument, jak również dla mieszkańców obszaru LGD. Szczególnym i niespotykanym dotychczas elementem jest również uczestnictwo przedstawicieli trzech sektorów (publiczny, społeczny i gospodarczy), którzy na samym początku z pewnością nie mieli pewności, co do możliwości osiągnięcia kompromisu w temacie wizji i celów rozwoju obszarów wiejskich na obszarze działania Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury.

Innowacyjność Przedsięwzięcia **Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD.**

Przy realizacji tego przedsięwzięcia będziemy mieli do czynienia głównie z innowacyjnością organizacyjną, polegającą na kładzeniu nacisku na współpracę mieszkańców, przedstawicieli 3 sektorów. Powstałe w wyniku tej współpracy inicjatywy oddolne mają szansę po raz pierwszy w historii tego regionu być zrealizowanymi. Znajdujące się w dyspozycji LGD fundusze kierowane będą na takie najmniejsze „rodzinne” wręcz projekty będące wyrazem oczekiwań małych lokalnych grup inicjatywnych, a co ważniejsze inicjatywy te mają dostępne i realne źródła finansowania. Proces ten jest innowacyjny na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury i może stanowić przykład dobrych praktyk do wykorzystania na innym obszarach kraju.

Przedsięwzięcie **Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby.**

Podstawową grupę docelową tego przedsięwzięcia stanowić będą przedstawiciele sektora gospodarczego i społecznego. Innowacyjność przedsięwzięć z tego zakresu w większości opierała się będzie o wprowadzania nowych produktów, procesów produkcyjnych, jak również rozwiązań w organizacji pracy. Stopień wprowadzania nowych rozwiązań będzie miał charakter lokalny lub regionalny, z powodu stosowania nowych rozwiązań dotychczas niestosowanych na obszarze LGD.

Przedsięwzięcie **Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD.**

Innowacyjność tego przedsięwzięcia opierała się będzie głównie na innowacyjności organizacyjnej i wspólnego zaangażowania przedstawicieli trzech sektorów w celu realizacji wspólnych celów. Jest to rozwiązanie innowacyjne ze względu na podejmowanie i realizację wspólnych inicjatyw, których inicjatorami są i będą mieszkańcy obszaru LGD. Decyzja o ważności działań będzie zależała również od mieszkańców, co powoduje innowacyjne podejście do tego typu projektów nie tylko na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury ale również kraju. Przykłady wdrożonych rozwiązań z tego zakresu będą stanowiły przykłady dobrych praktyk, które będą mogły być przenoszone w inne regiony Polski.

Jak wykazano w wcześniejszych rozdziałach LSR planowane do realizacji przedsięwzięcia są ściśle związane z lokalnymi zasobami. W LSR w logiczny sposób zaplanowano wykorzystanie istniejących zasobów, aby uzyskać najefektywniejszy wynik działań. Zasoby dotyczą zarówno sfery społecznej (Przedsięwzięcie: Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD), dziedzictwa kulturowego i historycznego (Przedsięwzięcie: Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD), zasobów przyrodniczych i krajobrazowych (Przedsięwzięcie: Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby).

IX. Procedura wyboru operacji przez LGD w ramach działania, o którym mowa w art. 5 ust. 1 pkt 21 ustawy z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, w tym przyjęte przez LGD kryteria lokalne wraz z opisem procedury ich zmiany

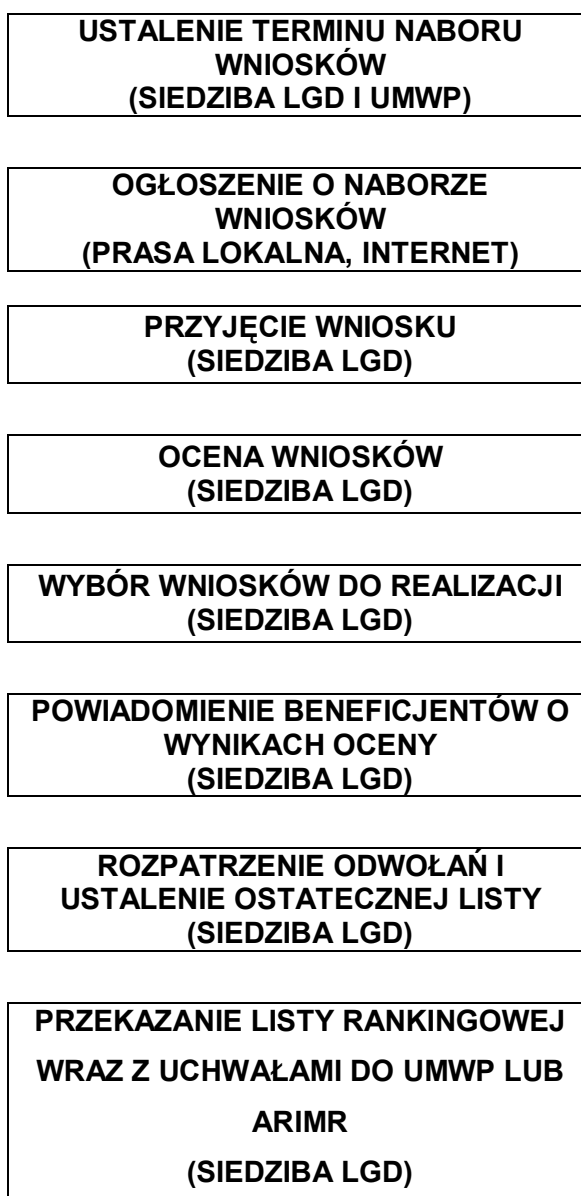
IX.1. Procedura naboru wniosków o dofinansowanie

Projekty współfinansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru LGD Królewski Gościniec Podlasia będą podlegały określonym kryteriom naboru i selekcji. Rolą LGD jest wybranie najlepszych projektów i skierowanie ich do realizacji. Rada dokonuje oceny punktowej, ustalana jest lista rankingowa a wybrane projekty kierowane są do realizacji do właściwego organu wdrażającego – tj.

w zależności od rodzaju działania do Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw) lub do Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego (Odnowa i rozwój wsi, Małe granty). Powyższe instytucje mogą odrzucić wnioski złożone w ramach przydzielonej puli finansowej wyłącznie na podstawie uchybień formalnych.

Procedura naboru i wyboru projektów wygląda następująco.

Schemat graficzny

Schemat tabelaryczny

Lp	Proces	Podmioty zaangażowane	Dokumenty	Miejsce realizacji
1	Ustalenie terminu naboru	Zarząd LGD, UMWP	Projekt ogłoszenia o naborze wniosków	Siedziba LGD, siedziba UMWP
2	Ogłoszenie naboru	UMWP	Ogłoszenie o naborze wniosków	Prasa lokalna, Internet, tablica ogłoszeń UMWP i LGD
3	Przyjęcie wniosków	Biuro LGD, beneficjent	Wniosek o przyznanie pomocy	Siedziba LGD
4	Ocena wniosków	Rada	Karta oceny, Lista projektów wybranych do realizacji, Lista projektów nie wybranych do realizacji.	Siedziba LGD
5	Wybór wniosków do realizacji	Rada	Uchwały Rady	Siedziba LGD
6	Powiadomienie beneficjentów o wynikach oceny	Prezes LGD	Pismo informujące beneficjentów o wybraniu lub o nie wybraniu projektu do realizacji	Siedziba LGD
7	Rozpatrzenie odwołań i ustalenie ostatecznej listy rankingowej	Rada	Uchwały Rady, ostateczna lista projektów wybranych do realizacji	Siedziba LGD
8	Przekazanie listy rankingowej wraz z uchwałami do UMWP lub ARiMR	Prezes LGD	Uchwały Rady, Lista projektów wybranych i nie wybranych do realizacji	Siedziba LGD, UMWP

Schemat opisowy

1. Ustalenie terminu naboru.

Zarząd LGD zgłasza Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Podlaskiego termin naboru wniosków wraz z projektem ogłoszenia w formie papierowej i elektronicznej.

2. Ogłoszenie naboru

Zaproszenie do składania wniosków ogłasza Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego (UMWP). Ogłoszenie o naborze wniosków publikowane jest w prasie regionalnej obejmującej teren LGD, na stronach internetowych, tablicy ogłoszeń UMWP. Treść ogłoszenia powinna być umieszczona na stronie internetowej LGD oraz tablicy ogłoszeń LGD. Ogłoszenie powinno zawierać następującą informację przeznaczoną dla potencjonalnych wnioskodawców:

- 1) wskazanie terminu składania wniosków o przyznanie pomocy,
 - a) nie krótszego niż 14 dni i nie dłuższego niż 30 dni,
 - b) rozpoczynającego bieg nie wcześniej niż po upływie 14 dni od dnia podania do publicznej wiadomości tej informacji;
- 2) wskazanie miejsca składania wniosków o przyznanie pomocy,
- 3) miejsce zamieszczenia wzoru formularza wniosku o przyznanie pomocy;
- 4) miejsce zamieszczenia kryteriów wyboru małych projektów przez LGD, określonych w LSR, w tym kryteriów, na podstawie których ocenia się uzasadnienie realizacji małego projektu w ramach LSR;
- 5) miejsce zamieszczenia wykazu dokumentów niezbędnych do weryfikacji spełnienia kryteriów wyboru małych projektów, określonych w LSR;
- 6) limitu dostępnych środków;
- 7) minimalnych wymagań, których spełnienie jest niezbędne do wyboru małego projektu przez LGD.

3. Przyjęcie wniosków

Dostarczone wnioski przyjmowane są przez pracowników Biura, którzy potwierdzają datę i godzinę wpływu wniosku do Biura.

Beneficjent jest odpowiedzialny za sporządzenie wniosku i jego złożenie w odpowiednim miejscu i terminie zgodnie z instrukcją. Wniosek oznacza wypełniony formularz wniosku wraz z wszystkimi załącznikami. Na wniosek składają się:

- wypełniony formularz wniosku;
- dodatkowe dokumenty – załączniki wymienione w formularzu wniosku (odpowiednie dla danego rodzaju projektu).

Informacja zawarta we wniosku winna być na tyle szczegółowa, aby mogła stać się dostateczną podstawą do oceny wniosku i selekcji.

Dodatkowe dokumenty (załączniki), które należy złożyć razem z wnioskiem, powinny stanowić nieodłączną część składową wniosku.

W sprawach związanych z wypełnianiem wniosku można konsultować się telefonicznie, albo za pomocą poczty elektronicznej zgodnie z informacją adresową zawartą w ogłoszeniu o naborze wniosków. Oprócz tego, Zarząd LGD Biebrzański Dar Natury upowszechni informację o naborze wniosków na swojej stronie internetowej, tablicy ogłoszeń w siedzibie LGD oraz gmin stowarzyszenia, zaś potencjalni beneficjenci pomocy finansowej będą mogli skonsultować zagadnienia związane z przygotowaniem projektów w trakcie planowanych szkoleń dla potencjalnych beneficjentów pomocy na obszarze objętym LSR oraz w biurze LGD.

Wypełnione wnioski o dofinansowanie powinny być dostarczone przez Beneficjenta do Biura LGD w opieczątowanej kopercie lub paczce. Wniosek powinien być wypełniony elektronicznie, nie może być wypełniony ręcznie. Wniosek powinien zawierać:

- 1 egzemplarz oryginału, który powinien być trwale zszyty, albo spięty. Każda strona zszytego/spiętego oryginału winna być ponumerowana i parafowana przez osobę upoważnioną do podpisywania dokumentów w imieniu Beneficjenta.
- 1 potwierdzoną za zgodność z oryginałem kopię oryginału razem z papierowymi załącznikami (oznaczone pieczęcią o treści „za zgodność z oryginałem“, podpisane przez osobę upoważnioną do podpisywania dokumentów). Zamiast kopii można złożyć wniosek w 2 oryginałach.
- wersję elektroniczną wniosku i jego załączników (jeśli takowe zostały wykonane) na płycie CD, którą należy włożyć do koperty, albo paczki.

4. Ocena wniosków

Wybór wniosków jest procedurą w trakcie, której są oceniane i proponowane do dofinansowania projekty zgodne z celami LSR i uzyskujące najwyższą ilość punktów. Ocena przeprowadzana jest przez Radę LGD zgodnie z Regulaminem Rady. Oceniana jest zgodność operacji z LSR oraz przyznawane punkty według ustalonych przez LGD lokalnych kryteriów.

Każdy oceniający otrzymuje kartę oceny projektu wraz z instrukcją jej wypełniania. Punkty wpisywane są do odpowiednich rubryk karty oceny i są sumowane po zakończeniu oceny. Na podstawie sporządzonej oceny punktowej wykonywana jest lista rankingowa. O kolejności na liście decyduje liczba przyznanych projektowi punktów wynikająca z wyliczenia średniej arytmetycznej ilości punktów przyznanych przez

członków Rady (liczba punktów dla projektu jest sumowana, a następnie dzielona przez liczbę członków Rady, biorących udział w posiedzeniu).

Każdy członek Rady podpisuje deklarację bezstronności stanowiący załącznik nr 1 do Regulaminu Rady, a w przypadku oceny projektu, z którym może być w jakikolwiek sposób związany, nie bierze udziału w jego ocenie. Powyższe postępowanie zapewnia bezstronność oceny wniosków.

5. Wybór wniosków do realizacji

Każdy oceniony wniosek podlega oddzielnemu głosowaniu Rady. Decyzja podejmowana jest w formie uchwały o wybraniu bądź nie wybraniu operacji do finansowania

6. Powiadomienie beneficjentów o wynikach oceny

Niezwłocznie po dokonaniu oceny operacji pod względem zgodności z LSR oraz spełniania lokalnych kryteriów wyboru, lecz nie później niż w terminie 21 dni od dnia, w którym upłynął termin składania wniosków przez beneficjentów o przyznanie pomocy, Rada sporządza listę ocenionych operacji, ustalając ich kolejność według liczby uzyskanych punktów w ramach tej oceny i przekazuje ją beneficjentom, informując ich na piśmie o:

- 1) zgodności z LSR albo niezgodności z LSR - wskazując przyczyny niezgodności;
- 2) liczbie uzyskanych punktów w ramach tej oceny i miejscu na liście ocenionych operacji;
- 3) wyborze do realizacji lub nie ocenianej operacji ;
- 4) możliwości złożenia odwołania od wyników tej oceny.

7. Rozpatrzenie odwołań i ustalenie ostatecznej listy rankingowej

Po wpłynięciu w określonym czasie odwołań, Rada zbiera się w celu ich rozpatrzenia. Po podjęciu decyzji odnośnie odwołań, Rada podejmuje decyzje o ewentualnych zmianach na liście rankingowej w przypadku pozytywnego rozpatrzenia odwołania. O decyzji podjętej w stosunku do odwołania, Rada powiadamia beneficjenta odpowiednim pismem. Zatwierdzana jest ostateczna lista projektów wybranych do realizacji.

8. Przekazanie listy rankingowej wraz z uchwałami do UMWP lub ARiMR

Rada w terminie 45 dni od dnia, w którym upłynął termin składania wniosków przez beneficjentów, sporządza ostateczną zbiorczą listę rankingową (uwzględniającą wyniki oceny operacji dokonanej na skutek złożonych odwołań), na listach tych należy zamieścić poniższe dane:

- 1) operacje niezgodne z LSR,
- 2) operacje zgodne z LSR,
- 3) operacje zgodne z LSR i niewybrane,
- 4) operacje zgodne z LSR i wybrane.

LGD przekazuje następujące dokumenty:

- a) Wnioski o przyznanie pomocy, które nie wpłynęły w terminie wraz z ich wykazem.
- b) Wnioski o przyznanie pomocy, w których nie wskazano adresu wnioskodawcy i nie ma możliwości ustalenia tego adresu wraz z ich wykazem.
- c) Wnioski o przyznanie pomocy, które zostały wybrane wraz z uchwałami w sprawie wyboru.
- d) Lista wniosków o przyznanie pomocy wybranych do finansowania w ramach LSR wraz z uchwałą.
- e) Wnioski o przyznanie pomocy, które nie zostały wybrane do finansowania w ramach LSR wraz z uchwałami w sprawie wyboru.
- f) Lista wniosków o przyznanie pomocy niewybranych do finansowania w ramach LSR wraz z uchwałą.

Regulamin Rady stanowi załącznik nr 3 do LSR.

IX.2 Kryteria lokalne przyjęte przez LGD

ZGODNOŚĆ Z LOKALNĄ STRATEGIĄ ROZWOJU		TAK	NIE	Uwagi
1	Czy realizacja operacji przyczyni się do osiągnięcia celów ogólnych LSR?			
	Cel ogólny I - <i>Wspieranie rozwoju aktywności społecznej i edukacji</i>			
	Cel ogólny II - <i>Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, turystyki i rekreacji</i>			
	Cel ogólny III - <i>Zachowanie dziedzictwa kulturowego (w tym tradycji, obrzędów, zawodów i rzemiosła), historycznego i przyrodniczego</i>			
2	Czy realizacja operacji przyczyni się do osiągnięcia celów szczegółowych LSR?			

	Cel szczegółowy I.1 <i>Poprawa zagospodarowania przestrzennego miejscowości.</i>			
	Cel szczegółowy I.2 <i>Wzrost integracji poprzez działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne, sportowe.</i>			
	Cel szczegółowy II.1 <i>Podniesienie atrakcyjności turystycznej obszaru.</i>			
	Cel szczegółowy II.2 <i>Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi.</i>			
	Cel szczegółowy III.1 <i>Zachowanie efektywne wykorzystywanie dóbr przyrody, kultury i dziedzictwa historycznego</i>			
	Czy operacja jest zgodna z przedsięwzięciami planowanymi w ramach LSR (jeżeli tak należy podać poniżej z jakim)?			
3	<i>Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD</i>			
	<i>Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby</i>			
	<i>Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD</i>			
Czy wniosek jest zgodny z LSR?				

Małe projekty

Kryteria zgodności (adekwatności) projektu z analizą SWOT

Nr	Kategoria kryterium	Waga kryterium
1	Zgodność projektu z przynajmniej jednym z zapisów SWOT – beneficjent wskazał zapis SWOT	0 pkt – nie został wskazany zapis SWOT 6 pkt – został wskazany zapis SWOT
	MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW	6 punktów

Kryteria mierzalne

Nr	Kategoria kryterium	Waga kryterium
1	Kompletność wniosku	0 pkt – wniosek nie jest kompletny 3 pkt – wniosek jest kompletny
2	Beneficjent składający wniosek jest członkiem LGD	0 pkt – beneficjent nie jest członkiem LGD 3 pkt – beneficjent jest członkiem LGD
3	Liczba partnerów zaangażowanych w realizację projektu	0 pkt – brak partnerów 3 pkt – 1–3 partnerów 6 pkt – więcej niż 4 partnerów
4	Sektory partnerów zaangażowanych w projekt (społeczny, publiczny, gospodarczy)	0 pkt – partnerzy reprezentują tylko jeden sektor 3 pkt – partnerzy reprezentują więcej niż jeden sektor
5	Zasięg projektu	0 pkt – projekt obejmuje tylko jedną miejscowość 3 pkt – więcej niż jedna miejscowość jest objęta projektem
6	Wkład własny beneficjenta	0 pkt – wkład własny nie większy niż 30%, 3 pkt – wkład własny większy niż 30%,
7	Doświadczenie beneficjenta w realizacji projektów finansowanych ze środków zewnętrznych (krajowych lub zagranicznych) w ostatnich 2 latach	0 pkt – 0–2 projekty 3 pkt – 3–5 projekty 6 pkt – więcej niż 5 projektów
8	Kalkulacja kosztowa projektu potwierdza oddolność inicjatywy przez zaangażowanie w realizację przedsięwzięcia lokalnej społeczności (wolontariat)	0 pkt – projekt nie przewiduje wkładu pracy własnej 3 pkt – projekt przewiduje wkład pracy własnej do 10%
	MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW	28 punktów

Odnowa i rozwój wsi

Kryteria zgodności (adekwatności) projektu z analizą SWOT

Nr	Kategoria kryterium	Waga kryterium
1	Zgodność projektu z przynajmniej jednym z zapisów SWOT – beneficjent wskazał zapis SWOT	0 pkt – nie został wskazany zapis SWOT 3 pkt – został wskazany zapis SWOT
	MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW	6 punktów

Kryteria mierzalne

Nr	Kategoria kryterium	Waga kryterium
1	Kompletność wniosku	0 pkt – wniosek nie jest kompletny 3 pkt – wniosek jest kompletny
2	Beneficjent składający wniosek jest członkiem LGD	0 pkt – beneficjent nie jest członkiem LGD 3 pkt – beneficjent jest członkiem LGD
3	Działalność której dotyczy operacja przyczyni się do poszerzenia oferty lub infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej obszaru LGD albo wzmocnienia jej marki turystycznej (punkty informacyjne, punkty widokowe, ścieżki rowerowe, zagospodarowania brzegów, mała infrastruktura turystyczna)	0 pkt – operacja nie przyczyni się do poszerzenia oferty lub wzmocnienia marki turystycznej 3 pkt – operacja przyczyni się do poszerzenia oferty lub wzmocnienia marki turystycznej
4	Działalność, której dotyczy operacja jest oparta o wykorzystanie lokalnych zasobów albo lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego lub przyrodniczego	0 pkt – operacja nie wykorzystuje lokalnych zasobów 3 pkt – operacja wykorzystuje lokalne zasoby
5	Zasięg projektu	0 pkt – projekt obejmuje tylko jedną miejscowość 3 pkt – więcej niż jedna miejscowość jest objęta projektem
6	Wkład własny beneficjenta	0 pkt – wkład własny nie większy niż 25%, 3 pkt – wkład własny większy niż 25%,
7	Doświadczenie beneficjenta w realizacji projektów finansowanych ze środków zewnętrznych (krajowych i zagranicznych) w ostatnich 2 latach	0 pkt – 0–2 projekty 3 pkt – 3–5 projekty 6 pkt – więcej niż 5 projektów
	MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW	24 punkty

Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej

Kryteria zgodności (adekwatności) projektu z analizą SWOT

Nr	Kategoria kryterium	Waga kryterium
1	Zgodność projektu z przynajmniej jednym z zapisów SWOT – beneficjent wskazał zapis SWOT	0 pkt – nie został wskazany zapis SWOT 6 pkt – został wskazany zapis SWOT
MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW		6 punktów

Kryteria mierzalne

Nr	Kategoria kryterium	Waga kryterium
1	Kompletność wniosku	0 pkt – wniosek nie jest kompletny 3 pkt – wniosek jest kompletny
2	Beneficjent składający wniosek jest członkiem LGD	0 pkt – beneficjent nie jest członkiem LGD 3 pkt – beneficjent jest członkiem LGD
3	Działalność której dotyczy operacja przyczyni się do poszerzenia oferty lub infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej obszaru LGD albo wzmocnienia jej marki turystycznej	0 pkt – operacja nie przyczyni się do poszerzenia oferty lub wzmocnienia marki turystycznej 3 pkt – operacja przyczyni się do poszerzenia oferty lub wzmocnienia marki turystycznej
4	Wkład własny beneficjenta	0 pkt – wkład własny nie większy niż 50%, 3 pkt – wkład własny większy niż 50%,
5	Doświadczenie beneficjenta w realizacji projektów finansowanych ze środków zewnętrznych (krajowych i zagranicznych) w ostatnich 2 latach	0 pkt – 0–2 projekty 3 pkt – 3–5 projekty 6 pkt – więcej niż 5 projektów
6	Powstawanie nowych źródeł dochodu	0 pkt – projekt wspiera rozwój już istniejącej działalności 3 pkt – projekt wspiera powstanie całkiem nowej działalności
7	Wielkość wsparcia o jakie zwraca się wnioskodawca	0 – powyżej 100 tys. PLN, 1 – od 50 tys. PLN do 100 tys. PLN, 2 – od 30 tys. PLN do 50 tys. PLN, 3 – poniżej 30 tys. PLN.
8	Zatrudnienie	0 pkt – projekt nie przewiduje rozpoczęcia działalności gospodarczej przez beneficjenta 3 pkt – projekt przewiduje rozpoczęcie działalności gospodarczej przez beneficjenta
MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW		27 punkty

Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw

Kryteria zgodności (adekwatności) projektu z analizą SWOT

Nr	Kategoria kryterium	Waga kryterium
1	Zgodność projektu z przynajmniej jednym z zapisów SWOT – beneficjent wskazał zapis SWOT	0 pkt – nie został wskazany zapis SWOT 6 pkt – został wskazany zapis SWOT
MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW		6 punktów

Kryteria mierzalne

Nr	Kategoria kryterium	Waga kryterium
1	Kompletność wniosku	0 pkt – wniosek nie jest kompletny 3 pkt – wniosek jest kompletny
2	Beneficjent składający wniosek jest członkiem LGD	0 pkt – beneficjent nie jest członkiem LGD 3 pkt – beneficjent jest członkiem LGD
3	Działalność której dotyczy operacja przyczyni się do poszerzenia oferty lub infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej obszaru LGD albo wzmocnienia jej marki turystycznej	0 pkt – operacja nie przyczyni się do poszerzenia oferty lub wzmocnienia marki turystycznej 3 pkt – operacja przyczyni się do poszerzenia oferty lub wzmocnienia marki turystycznej
4	Wkład własny beneficjenta	0 pkt – wkład własny nie większy niż 50%, 3 pkt – wkład własny większy niż 50%,
5	Doświadczenie beneficjenta w realizacji projektów finansowanych ze środków zewnętrznych (krajowych i zagranicznych) w ostatnich 2 latach	0 pkt – 0–2 projekty 3 pkt – 3–5 projekty 6 pkt – więcej niż 5 projektów
6	Powstawanie nowych źródeł dochodu	0 pkt – projekt wspiera rozwój już istniejącej działalności 3 pkt – projekt wspiera powstanie całkiem nowej działalności
7	Wielkość wsparcia o jakie zwraca się wnioskodawca	0 pkt – powyżej 300 tys. PLN, 1 pkt – od 100 001 PLN do 300 tys. PLN, 2 pkt – od 50 tys. PLN do 100 tys. PLN, 3 pkt – poniżej 50 tys. PLN.
8	Powstawanie nowych miejsc pracy	2 pkt – projekt przewiduje powstanie 1-2 miejsc pracy 4 pkt – projekt przewiduje powstanie 3-5 miejsc pracy 6 pkt – projekt przewiduje powstanie więcej niż 5 miejsc pracy
MAKSYMALNA LICZBA PUNKTÓW		30 punktów

IX.3 Opis procedury zmiany kryteriów lokalnych

Zapisane w strategii przedsięwzięcia mogą ulegać zmianom stosownie do zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych uchwałą Walnego Zebrania.

Kryteria oceny projektów mogą również podlegać ocenie i w razie konieczności będą zmieniane stosowną uchwałą Walnego Zebrania. Konieczność zmiany kryteriów zgłosić może w miarę potrzeby każdy członek LGD. Jednak najbardziej prawdopodobne jest dokonanie zmian w kryteriach na skutek ewaluacji LSR przez uprawnioną do tego celu Komisję Rewizyjną LGD. Ocena zrealizowanych projektów i ich wpływu na wykonanie LSR dokonana przez Komisję może dać podstawy do innego niż wcześniej ustalenia preferencji lub przyłożonych do nich wag punktowych. Ocena polegać będzie na opracowaniu raportu po przeanalizowaniu wszystkich zrealizowanych w minionym roku kalendarzowym działań i operacji pod kątem określenia efektów tych przedsięwzięć, a także wpływu, jaki miała ich realizacja na osiągnięcie celów zakładanych w LSR.

Sprawozdanie winno być zaprezentowane podczas Walnego Zgromadzenia członków LGD wraz z proponowanymi ewentualnymi zmianami w kryteriach.

X. Budżet LSR dla każdego roku realizacji LSR

Budżet LSR dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury został przedstawiony z podziałem na:

- 1) Środki planowane na operacje realizowane przez wnioskodawców ubiegających się o pomoc w ramach działań osi 3, tj. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Odnowa i rozwój wsi” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” zgodnie z celami LSR,
- 2) Środki planowane na operacje realizowane przez wnioskodawców ubiegających się o pomoc w ramach małych projektów,
- 3) Środki planowane na operacje realizowane przez LGD w ramach realizacji projektów współpracy (działanie 4.2),
- 4) Środki planowane na operacje realizowane przez LGD w ramach działania „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania” („Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja”) (działanie 4.3).

Poniżej Tabela prezentująca plan budżetu Lokalnej Grupy Działania przeznaczony na realizację zadań wynikających z Lokalnej Strategii Rozwoju.

Tabela 20. Budżet LGD Biebrzański Dar Natury na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju

Rok	Kategoria kosztu/wydatku	Działania osi 4 Leader											
		4.1/413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju					4.21 Wdrażanie projektów współpracy			4.31 Funkcjonowanie lokalnej grupy działań			Razem oś 4
		Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	Odnowa i rozwój wsi	Małe Proekty	Razem 4.1/413	Przygotowanie projektów współpracy	Realizacja projektów współpracy	Razem 4.21	Funkcjonowanie LGD (koszty bieżące)	Nabywanie umiejętności i aktywizacja	Razem 4.31	
2008-2009	całkowite	0,00	0,00	0,00	277 667,53	277 667,53	0,00	0,00	0,00	51 162,88	18 152,61	69 315,49	346 983,02
	kwalifikowane	0,00	0,00	0,00	225 745,96	225 745,96	0,00	0,00	0,00	51 162,88	18 152,61	69 315,49	295 061,45
	do refundacji	0,00	0,00	0,00	158 022,17	158 022,17	0,00	0,00	0,00	51 162,88	18 152,61	69 315,49	227 337,66
2010	całkowite	183 000,00	0,00	546 352,16	219 634,07	948 986,23	0,00	0,00	0,00	49 629,33	37 579,49	87 208,82	1 036 195,05
	kwalifikowane	150 000,00	0,00	444 188,75	178 564,29	772 753,04	0,00	0,00	0,00	49 629,33	37 579,49	87 208,82	859 961,86
	do refundacji	75 000,00	0,00	355 351,00	124 995,00	555 346,00	0,00	0,00	0,00	49 629,33	37 579,49	87 208,82	642 554,82
2011	całkowite	612 867,18	797 367,18	1 368 015,61	615 000,00	3 393 249,97	0,00	0,00	0,00	121 782,79	52 561,90	174 344,69	3 567 594,66
	kwalifikowane	498 266,00	648 266,00	1 112 207,81	500 000,00	2 758 739,81	0,00	0,00	0,00	121 782,79	52 561,90	174 344,69	2 933 084,50
	do refundacji	249 133,00	324 133,00	787 715,00	350 000,00	1 710 981,00	0,00	0,00	0,00	121 782,79	52 561,90	174 344,69	1 885 325,69
2012	całkowite	0,00	0,00	0,00	615 000,00	615 000,00	0,00	56 166,00	56 166,00	100 000,00	45 000,00	145 000,00	816 166,00
	kwalifikowane	0,00	0,00	0,00	500 000,00	500 000,00	0,00	56 166,00	56 166,00	100 000,00	45 000,00	145 000,00	701 166,00
	do refundacji	0,00	0,00	0,00	350 000,00	350 000,00	0,00	56 166,00	56 166,00	100 000,00	45 000,00	145 000,00	551 166,00
2013	całkowite	0,00	0,00	0,00	544 714,29	544 714,29	0,00	27 660,00	27 660,00	96 000,00	40 000,00	136 000,00	708 374,29
	kwalifikowane	0,00	0,00	0,00	442 857,14	442 857,14	0,00	27 660,00	27 660,00	96 000,00	40 000,00	136 000,00	606 517,14
	do refundacji	0,00	0,00	0,00	310 000,00	310 000,00	0,00	27 660,00	27 660,00	96 000,00	40 000,00	136 000,00	473 660,00
2014	całkowite	0,00	0,00	0,00	275 735,83	275 735,83				93 000,00	37 000,00	130 000,00	405 735,83
	kwalifikowane	0,00	0,00	0,00	224 175,47	224 175,47				93 000,00	37 000,00	130 000,00	354 175,47
	do refundacji	0,00	0,00	0,00	156 922,83	156 922,83				93 000,00	37 000,00	130 000,00	286 922,83
2015	całkowite									50 000,00	18 449,00	68 449,00	68 449,00
	kwalifikowane									50 000,00	18 449,00	68 449,00	68 449,00
	do refundacji									50 000,00	18 449,00	68 449,00	68 449,00
2008-2015	całkowite	795 867,18	797 367,18	1 914 367,77	2 547 751,71	6 055 353,85	0,00	83 826,00	83 826,00	561 575,00	248 743,00	810 318,00	6 949 497,85
	kwalifikowane	648 266,00	648 266,00	1 556 396,56	2 071 342,86	4 924 271,42	0,00	83 826,00	83 826,00	561 575,00	248 743,00	810 318,00	5 818 415,42
	do refundacji	324 133,00	324 133,00	1 143 066,00	1 449 940,00	3 241 272,00	0,00	83 826,00	83 826,00	561 575,00	248 743,00	810 318,00	4 135 416,00

Źródło: opracowanie własne

Tabela 21. Budżet LGD Biebrzański Dar Natury na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju

Lata realizacji LSR	4.I/413 - Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju					4.21 Wdrażanie projektów współpracy	4.31 Funkcjonowanie lokalnej grupy działania w tym:			Razem Oś 4
	operacje spełniające warunki przyznania pomocy dla działań:			małe projekty	Razem 4.1/413		funkcjonowanie LGD (koszty bieżące)	nabywanie umiejętności i aktywizacja	Razem 4.31	
	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	Odnowa i rozwój wsi							
1	2	3	4	5	6,00	7	8	9	10	11
2008-2009	0,00	0,00	0,00	158 022,17	158 022,17	0,00	51 162,88	18 152,61	69 315,49	227 337,66
2010	75 000,00	0,00	355 351,00	124 995,00	555 346,00	0,00	49 629,33	37 579,49	87 208,82	642 554,82
2011	249 133,00	324 133,00	787 715,00	350 000,00	1 710 981,00	0,00	121 782,79	52 561,90	174 344,69	1 885 325,69
2012	0,00	0,00	0,00	350 000,00	350 000,00	56 166,00	100 000,00	45 000,00	145 000,00	551 166,00
2013	0,00	0,00	0,00	310 000,00	310 000,00	27 660,00	96 000,00	40 000,00	136 000,00	473 660,00
2014	0,00	0,00	0,00	156 922,83	156 922,83		93 000,00	37 000,00	130 000,00	286 922,83
2015							50 000,00	18 449,00	68 449,00	68 449,00
2008-2015	324 133,00	324 133,00	1 143 066,00	1 449 940,00	3 241 272,00	83 826,00	561 575,00	248 743,00	810 318,00	4 135 416,00

Źródło: opracowanie własne

X.1. Harmonogram realizacji przedsięwzięć i operacji zaplanowanych do realizacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru LGD Biebrzański Dar Natury.

Realizacja zaplanowanych w ramach LSR przedsięwzięć została rozłożona równomiernie w całym okresie wdrażania strategii. Przyjęcie takiego założenia wynika z możliwości organizacyjnych i kadrowych Lokalnej Grupy Działania oraz z potrzeby zapewnienia ciągłości funkcjonowania LGD. Ważnym czynnikiem przemawiającym za równomiernym rozłożeniem budżetu w kolejnych okresach rocznych była potrzeba pozostawienia możliwości wsparcia dla inicjatyw lokalnych, które mogą pojawić się na obszarze LSR w drugiej połowie funkcjonowania programu, a które trudno przewidzieć przygotowując obecnie plany. Istotnym czynnikiem są również możliwości finansowe potencjalnych beneficjentów.

Harmonogram realizacji przedsięwzięć przedstawia poniższa Tabela.

Tabela nr 22. Harmonogram realizacji przedsięwzięć

Przedsięwzięcia i typy operacji zgodnie z LSR	Okresy realizacji LSR (z dokładnością do pół roku)													
	2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Przedsięwzięcie I. Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD														
Przedsięwzięcie II. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby.														
Przedsięwzięcie III. Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD														
Projekt współpracy														
Bieżące funkcjonowanie LGD														

Źródło: Opracowanie własne LGD Biebrzański Dar Natury

XI. Opis procesu przygotowania LSR

1) sposób i procedury opracowania/aktualizacji LSR,

Lokalna Strategia Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania – Biebrzański Dar Natury przygotowywana była w procesie uspołecznionym. Decyzja o przystąpieniu do opracowania strategii została podjęta na zebraniu inicjującym proces założycielski Lokalnej Grupy Działania w 2007 r. Zebrani inicjatorzy - założyciele LGD postanowili zaplanować i przeprowadzić prace nad przygotowaniem Lokalnej Strategii Rozwoju w sposób pozwalający na aktywne włączenie mieszkańców i podmioty społeczne i gospodarcze funkcjonując na terenie obszaru do prac nad strategią. Podjęto również decyzję o zaproszeniu do współpracy nad strategią eksperta, Pana Tomasza Piłata – Zastępcę Dyrektora Departamentu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, osobę posiadającą wysokie kwalifikacje i doświadczenie w zakresie polityki regionalnej, budowania partnerstwa lokalnego, funkcjonowania organizacji pozarządowych i zarządzania projektami.

W skład grupy inicjatywnej weszli przedstawiciele władz samorządów gminnych zainteresowanych udziałem w LGD. Podjęto następujące decyzje:

- a) Określono strukturę dokumentu (zgodnie z wytycznymi Rozporządzenia MRi RW),
- b) Przeanalizowano skład grupy założycielskiej LGD z punktu widzenia reprezentatywności środowisk społecznych i gospodarczych obecnych na obszarze LGD,
- c) Dokonano przeglądu i wyboru opracowań i dokumentów o charakterze programowym i strategicznym dotyczących obszaru LGD na poziomie województwa, powiatu, gmin i jednostek organizacyjnych działających na obszarze LGD,
- d) Zaakceptowano projekt ankiet skierowanych do mieszkańców obszaru LGD oraz do potencjalnych projektodawców,
- e) Powierzono ekspertowi odpowiedzialność za stronę redakcyjną dokumentu.

Zatwierdzony harmonogram działań obejmował:

1. Zebranie i uporządkowanie danych i dokumentów związanych z funkcjonowaniem LGD i jej organów,
2. Zebranie i uporządkowanie danych do opisu sytuacji obszaru objętego LGD,

3. Przygotowanie ankiety badawczej, skierowanej do mieszkańców obszaru objętego LSR na temat oczekiwanych działań LGD,
4. Przygotowanie fiszki projektowej dotyczącej przyszłych projektów, możliwych do realizacji w ramach LGD,
5. Rozpowszechnienie wśród mieszkańców informacji o podjęciu prac nad LSR i możliwości składania ankiet i wniosków do Zarządu LGD poprzez wywieszenie informacji pisemnej na tablicach ogłoszeń w gminach oraz na stronach internetowych Urzędów Gmin – odpowiedzialni przedstawiciele Urzędów Gmin,
6. Rozpowszechnienie ankiet wśród mieszkańców, zebranie wypełnionych ankiet – przedstawiciele Urzędów Gmin,
7. Opracowanie wyników ankiet – ekspert,
8. Organizacja i przeprowadzenie warsztatów dla mieszkańców obszaru LGD,
9. Akceptacja poszczególnych części i rozdziałów Lokalnej Strategii Rozwoju – Zarząd LGD,
10. Przyjęcie Lokalnej Strategii Rozwoju – Uchwała Zebrania Członków LGD.

Zarząd Lokalnej Grupy Działania przyjął następujący Standard organizacji spotkań konsultacyjno-informacyjnych.

- a) Prezentacja założeń Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem Osi 4 Leader,
- b) Prezentacja założeń, zasad funkcjonowania i zadań Lokalnej Grupy Działania,
- c) Informacja o źródłach finansowania LGD oraz potencjalnych środkach na realizację projektów,
- d) Informacja o innych źródłach finansowania działalności LGD,
- e) Wymiana doświadczeń z innymi Lokalnymi Grupami Działania,
- f) Prezentacja założeń Lokalnej Strategii Rozwoju,
- g) Dyskusja i wnioski.

Postanowiono zorganizować po jednym spotkaniu w każdej gminie. Zaproszenia zostały skierowane do lokalnych liderów, osób wyróżniających się aktywnością w działalności społecznej bądź gospodarczej, również reprezentantów podmiotów prawnych funkcjonujących na obszarze LGD, zgodnie z najlepszą wolą i znajomością środowisk lokalnych przez Zarząd LGD.

Ogółem w spotkaniach konsultacyjnych wzięło udział ok. 200 osób. Zgłoszono szereg uwag i wniosków dotyczących funkcjonowania gmin, problemów rozwoju, spraw

najpilniejszych do załatwienia oraz oczekiwań w stosunku do wykorzystania środków w ramach realizacji LSR. Listy obecności na spotkaniach znajdują się w posiadaniu Zarządu LGD.

Rozprowadzono ogółem 700 ankiet, z których zwrócono 505 wypełnionych. Wyniki ankiet były wykorzystane do formułowania priorytetów i celów ogólnych i szczegółowych strategii opracowywanych w trakcie 2-dniowych warsztatów, a także do przygotowania przedsięwzięć oraz do podziału budżetu LGD na przyszłe działania. W warsztatach wzięło udział 31 osób ze wszystkich gmin objętych strategią.

Lokalna Strategia Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury została przygotowana przy szerokim udziale lokalnych środowisk społecznych i gospodarczych oraz dzięki zaangażowaniu gmin wchodzących w skład LGD.

XII. Opis procesu wdrażania i aktualizacji LSR

XII.1. Sposób wdrażania LSR

Wdrażanie LSR jest procesem, który w obecnej perspektywie finansowej opierał się będzie głównie na redystrybucji środków na projekty do realizacji w ramach osi 3 PROW. Jednocześnie w kompetencji Lokalnej Grupy Działania, jak też wchodzących w jej skład podmiotów będzie realizacja działań wpływających na realizację założonych celów. Z tego względu wdrażanie LSR podzielić można na dwie zasadnicze grupy działań: realizowanych bezpośrednio przez określone podmioty oraz działań prowadzonych przez LGD.

W pierwszej grupie wdrażanie odbywa się w ramach następujących przedsięwzięć:

- IV.4.1. Aktywizacja społeczności lokalnej na obszarze LGD.
- IV.4.2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD w oparciu o lokalne zasoby.
- IV.4.3. Wspieranie działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego na obszarze LGD

Zainteresowanych szczegółowym zakresem i wysokością wsparcia oraz grupą docelową odsyłamy do rozdziału IV.4 niniejszego dokumentu. Podsumowując należy stwierdzić, iż wsparcie udzielone w precyzyjnie określonym zakresie sprzyjać będzie osiągnięciu założonych celów – w opisie każdego z działań znajduje się zakres osiąganych celów. Z myślą o osiągnięciu jak najlepszych efektów i efektu synergii działań, każde z nich służy realizacji kilku celów szczegółowych. Korzystać z nich będą

zarówno przedsiębiorcy, rolnicy, lokalne stowarzyszenia i jednostki samorządu gmin wchodzących w obszar działania.

W drugiej grupie wdrażania znajdują się projekty oparte o współpracę i wymianę doświadczeń z innymi Partnerstwami oraz działania informacyjno-szkoleniowe, których zadaniem jest jak najlepsze wykorzystanie środków finansowych w obrębie osi 3 oraz wszelkich dostępnych środków finansowych. Do zadań LGD będzie należało budowanie szerokiej koalicji instytucji i organizacji na rzecz realizacji celów LSR.

Zgodnie z przyjętą misją LGD jest w tym miejscu katalizatorem zmian sprzyjającym integracji różnych sektorów życia społeczno-gospodarczego w służbie wzrostowi dobrobytu mieszkańców. Na etapie budowania LSR nie sposób podać zamkniętej listy działań i inicjatyw, które będą przeprowadzone do końca założonego okresu jej programowania, jednakże działalność LGD uwzględniać będzie:

1. doradztwo na rzecz lokalnej społeczności związane z bezpośrednim przygotowywaniem projektów, które będą aplikowały o środki poprzez LGD,
2. organizacja przedsięwzięć szkoleniowo-informacyjnych nt. możliwości uzyskiwania wsparcia finansowego na realizację celów zapisanych w LSR wśród lokalnej społeczności oraz firm i rolników,
3. włączanie się do organizacji wybranych inicjatyw społeczności lokalnych, które swym zasięgiem obejmują cały obszar działania,
4. budowanie wizerunku i pozycji LGD wśród społeczności lokalnej oraz prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych w tym zakresie,
5. promocja obszaru działania na poziomie województwa, Polski oraz poza jej granicami,
6. pozyskiwanie zewnętrznych środków finansowych na realizację przedsięwzięć zgodnych z celami LSR na rzecz społeczności lokalnej.

Oczywistym zadaniem LGD będzie też wykonywanie obowiązków związanych z realizacją osi 4 PROW, w tym prowadzenie sprawozdawczości i rozliczania projektu. W miarę potrzeb możliwe jest tworzenie w LGD komórek do spraw realizacji nowych projektów, które będą finansowane niezależnie od działań w ramach 4 osi PROW.

Należy pamiętać, iż ostatecznym beneficjentem założonych celów jest lokalna społeczność, która winna być partnerem w ich realizacji. Dlatego też przewidziano szeroki jej udział poprzez system konsultacji społecznych na etapie wdrażania. Będą one polegać na:

- upowszechnianiu bieżących informacji na temat stopnia realizacji LSR oraz prowadzonych naborach wniosków (strona www, urzędy gmin członkowskich, lokalna prasa),
- zbieraniu uwag i wniosków nt. wdrażania LSR (poprzez pocztę email, urzędy gmin, biuro LGD),
- informowaniu o planowanych przedsięwzięciach i konsultowanie ich (strona www, urzędy gmin członkowskich, lokalna prasa).

Zważywszy na fakt, iż niniejszy projekt jest nieporównywalny pod względem swej kompleksowości i zasięgu oddziaływania do innych o podobnym charakterze, jego wdrażanie odbywać się musi przy ścisłej współpracy wszystkich podmiotów tworzących LGD i z nim współpracujących. Jednocześnie w toku realizacji projektu wskazane jest rozszerzanie LGD o kolejnych członków, którzy swą działalnością lub kompetencjami udowodnią przydatność w osiągnięciu celów niniejszego dokumentu.

XII.2. Sposób aktualizacji LSR.

Zespół opracowujący LSR nie rości sobie prawa do jednoznacznego i nieodwołalnego sposobu określania kierunków działań. Stosunkowo długa perspektywa realizacji Strategii, ewentualne sugestie społeczności lokalnych oraz prowadzona sukcesywnie ewaluacja może wykazać potrzebę modyfikacji pewnych jej zapisów. Bardzo istotne znaczenie ma więc szczegółowe zapisanie procedury aktualizacyjnej na przyszłość. Wprowadzenie stosownych rozwiązań ma zapobiegać niejasnościom i powstawaniu konfliktów wewnątrz LGD. Dodatkowo należy mieć na uwadze, iż niniejsza Strategia została opracowana przy szerokim zaangażowaniu lokalnej społeczności, co powoduje w konsekwencji konieczność przeprowadzenia ponownych konsultacji w tym zakresie. Jednocześnie zakres i charakter zmian w żadnym razie nie może pozostawać w sprzeczności do wymogów programowych PROW i innych nadrzędnych dokumentów. Mając powyższe na uwadze, w celu dokonania zmian w LSR należy stosować się do następującej instrukcji:

1. Za przygotowanie projektów zmian w LSR odpowiada biuro LGD, mogą też być przygotowane przez grupę mieszkańców.
2. Zmiany mogą być dokonywane w następujących okolicznościach:
 - 2.1. Jako wnioski z ewaluacji LSR.
 - 2.2. Na wniosek Zarządu LGD lub Walnego Zebrania
 - 2.3. Na wniosek 100 mieszkańców obszaru działania.

- 2.4. W związku z koniecznością dostosowania LSR do wymogów instytucji wdrażającej lub zarządzającej.
3. Projekt wraz z uzasadnieniem zostaje przekazany do konsultacji na min. 10 dni przed planowanym terminem przyjęcia zmian, przy czym zostaje wskazany termin zakończenia konsultacji:
 - 3.1. na stronie internetowej LGD,
 - 3.2. członkom LGD na wskazany przez nich adres poczty elektronicznej lub pocztą za zwrotnym potwierdzeniem odbioru,
 - 3.3. w urzędach gmin wywieszana jest informacja o wprowadzanych zmianach wraz ze wskazaniem strony www, gdzie można zapoznać się z ich zakresem,
 4. Uwagi do projektu zmian mogą wносить mieszkańcy obszaru działania oraz instytucje i organizacje działające na jego terenie.
 5. Okres konsultacji kończy się na 3 dni przed planowanym terminem uchwalenia zmian.
 6. Zarząd LGD sporządza listę uwag ze wskazaniem sposobu ich rozpatrzenia.
 7. Zmiany do LSR wprowadza Walne Zgromadzenie członków LGD zwykłą większością głosów.
 8. W sytuacjach wyjątkowych, za które rozumie się zagrożenie dla prawidłowości realizacji projektu możliwe jest skrócenie okresu konsultacji, jednakże wymaga to zgody Walnego Zebrania.

Powyższa procedura zabezpiecza interesy społeczności lokalnych w zakresie możliwości wnoszenia uwag do LSR. Jest to niezwykle istotne z punktu wiarygodności i ciągłości realizowanych działań.

XIII. Zasady i sposób dokonywania ewaluacji własnej

Ewaluacja, czyli ocena jakości i skuteczności osiągania założonych celów jest jednym z podstawowych narzędzi strategicznych. Dzięki niemu możliwe jest szybkie reagowanie na proces zachodzących zewnętrznie zmian oraz jak najlepsze dostosowanie zapisów LSR do realiów. Zważywszy, iż LSR Biebrzańskiego Daru Natury ma relatywnie daleką perspektywę czasową, ewaluację własną należy przeprowadzić kilkakrotnie.

Ocena jakości realizowanych zadań wykonywana będzie na dwóch płaszczyznach: ocenie *ex post* w zakresie dotychczas wykonanych zadań oraz nowych zadań, które mają dopiero zostać wprowadzone do realizacji (*ex ante*).

XIII.1. Ocena ex post – stopień realizacji celów LSR

Ewaluacja *ex post* jest oceną dotyczącą działań zrealizowanych w minionym okresie. Mając na uwadze przyjęty harmonogram realizacji LSR przewiduje się dokonanie czterech ocen ewaluacyjnych: pierwszą po roku realizacji projektu (w 2009 r.) oraz następną po każdym kolejnych dwóch latach działalności (2011, 2013 i 2015 r.). Organem dokonującym ewaluacji jest **Komisja Rewizyjna LGD Biebrzański Dar Natury**. Polegać ona będzie na opracowaniu raportu po przeanalizowaniu wszystkich zrealizowanych w minionym roku kalendarzowym działań i operacji pod kątem określenia efektów tych przedsięwzięć, a także wpływu, jaki miała ich realizacja na osiągnięcie celów zakładanych w LSR.

Sprawozdanie winno być zaprezentowane podczas Walnego Zgromadzenia członków LGD. Jego elementami są:

- statystyki związane z wykorzystaniem środków w ramach poszczególnych działań,
- prezentacja wskaźników poszczególnych działań w odniesieniu do zakładanych wartości,
- ocena pracy biura LGD,
- ocena pracy Zarządu LGD,
- ocena efektywności stosowanych procedur,
- wnioski w formie uwag i rekomendacji dotyczących zmian w sposobie funkcjonowania LGD, które zapewnią wyższą efektywność działania LGD i lepsze osiągnięcie celów zakładanych w LSR.

Treść raportu Komisji Rewizyjnej podawany będzie na stronie internetowej LGD do publicznej wiadomości. Cele niniejszej Strategii realizowane są poprzez poszczególne działania, dlatego też zakładane wskaźniki na poziomie produktu, rezultatu oraz oddziaływania są miernikami ich osiągania.

Mając jednakże na uwadze jak najlepszą realizację projektu sama ocena realizacji celów, w oderwaniu od funkcjonowania LGD, jest niewystarczająca. Dlatego też wprowadzono ocenę pracy Zarządu LGD, jak też biura. Wyeliminowanie błędów w pracy Zarządu i Biura pozwoli w znacznym stopniu usprawnić działalność LGD.

Komisja Rewizyjna przy opracowaniu raportu ewaluacyjnego korzysta z pomocy biura LGD, jednakże w zakresie, który pozostaje w sprzeczności z zasadą bezstronności (np. ocena pracowników przez nich samych) prowadzi własne analizy, bądź też zasięga opinii niezależnych ekspertów.

Podstawowym wynikiem pracy Komisji Rewizyjnej będzie bezpośrednia ocena realizacji celów określonych przez LGD do osiągnięcia przez realizację LSR. Dokonanie oceny pozwoli na dokonanie ewentualnych zmian w LSR w celu jak najefektywniejszego wykorzystania Środków i dostosowania LSR do zmieniających się uwarunkowań.

XIII.2. Ocena ex ante – planowane przedsięwzięcia

Ocena *ex ante* dotyczy przedsięwzięć, które są dopiero w fazie planowania i podejmowania decyzji o ich realizacji. Potrzeba przeprowadzania tego typu ewaluacji powstaje w sytuacji, gdy w zauważyć się daje potrzeba dokonania zmian dostosowujących przedsięwzięcia do nowych warunków. Organem właściwym do wykonania ewaluacji *ex ante* jest **Zarząd LGD**. Ocena polega na obowiązku sporządzenia analizy w stosunku do każdego planowanego przedsięwzięcia, która obejmuje:

- cel jego realizacji,
- zakres osiągania celów określonych w LSR poprzez planowane przedsięwzięcie,
- grupę docelową,
- adekwatność projektu,
- przygotowanie projektu i jego planu w kontekście wewnętrznej spójności i logiki planowania,
- opis przedsięwzięcia,
- źródła finansowania przedsięwzięcia wraz ze wskazaniem środków na ewentualne prefinansowanie (jeśli dotyczy),
- uzasadnienie wyboru działań pod kątem celowości i efektywności.

Powyższa analiza musi być zaopiniowana przez Komisję Rewizyjną, która zobowiązana jest do niezwłocznego jej wydania, nie później jednak niż w przeciągu 7 dni. W przypadku braku uzyskania opinii wymóg jej zaczerpnięcia uważa się za spełniony. Efekty ewaluacji na tym poziomie stanowią podstawę do wprowadzenia zmian i aktualizacji do LSR.

XIV. Powiązania LSR z innymi dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem objętym LSR

Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury nawiązuje w swoich założeniach do następujących dokumentów planistycznych:

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 r.

Misja województwa

Misja stanowi zapis intencji tego, co władze samorządowe województwa podlaskiego pragną uzyskać w wyniku realizacji opracowanej Strategii. Zjawiska zachodzące w sferze społeczno-gospodarczej charakteryzują się dużą dynamiką, stąd też przy zachowaniu uniwersalności zapisów dotyczących misji, mogą zmieniać się narzędzia prowadzące do jej urzeczywistnienia.

**Województwo podlaskie regionem aktywnego i zrównoważonego rozwoju
z wykorzystaniem walorów środowiska naturalnego,
wielokulturowej tradycji i położenia przygranicznego**

Cele strategiczne

Identyfikacja celów strategicznych stanowi odpowiedź na zidentyfikowane w trakcie prac koncepcyjnych strefy problemowe regionu pozwalające zwiększyć spójność przestrzenną oraz społeczno-gospodarczą z resztą kraju.

- Cel 1: Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej województwa
- Cel 2: Rozwój zasobów ludzkich zgodnie z potrzebami rynku pracy
- Cel 3: Podniesienie konkurencyjności podlaskich firm w aspekcie krajowym i międzynarodowym
- Cel 4: Ochrona środowiska naturalnego
- Cel 5: Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego
- Cel 6: Wykorzystanie przygranicznego i transgranicznego położenia województwa
- Cel 7: Rozwój rolnictwa i tworzenie warunków wielofunkcyjnego rozwoju wsi.

Strategia realizowana jest poprzez Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego

Powyższe cele realizowane będą poprzez następujące Priorytety rozwoju i wynikające z nich działania:

1. [Oś Priorytetowa I Wzrost innowacyjności i wspieranie przedsiębiorczości w regionie](#)
 - Działanie 1.1. Tworzenie warunków dla rozwoju innowacyjności
 - Działanie 1.2. Region atrakcyjny inwestycjom
 - Działanie 1.3. Wsparcie instytucji otoczenia biznesu
 - Działanie 1.4 Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw
2. [Oś Priorytetowa II Rozwój infrastruktury transportowej](#)
 - Działanie 2.1. Rozwój transportu drogowego
 - Działanie 2.2. Rozwój transportu lotniczego
 - Działanie 2.3. Rozwój transportu miejskiego
 - Działanie 2.4. Rozwój transportu kolejowego
3. [Oś Priorytetowa III Rozwój turystyki](#)
4. [Oś Priorytetowa IV Społeczeństwo Informacyjne](#)
5. [Oś Priorytetowa V Rozwój infrastruktury ochrony środowiska](#)
 - Działanie 5.1 Regionalna infrastruktura ochrony środowiska
 - Działanie 5.2 Lokalna infrastruktura ochrony środowiska
6. [Oś Priorytetowa VI Rozwój infrastruktury społecznej](#)
 - Działanie 6.1. Rozwój infrastruktury z zakresu edukacji
 - Działanie 6.2. Rozwój infrastruktury z zakresu opieki zdrowotnej
 - Działanie 6.3. Infrastruktura z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego

W ramach RPO o pomoc występować będą mogły jednostki samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw oraz innych instytucji i organizacji publicznych i prywatnych. Z punktu widzenia LGD najciekawszymi i zgodnymi z LSR Osiami Priorytetowymi są:

1. [Oś Priorytetowa I Wzrost innowacyjności i wspieranie przedsiębiorczości w regionie](#)
2. [Oś Priorytetowa III Rozwój turystyki](#)

3. [Oś Priorytetowa IV Społeczeństwo Informacyjne](#)
4. [Oś Priorytetowa VI Rozwój infrastruktury społecznej](#)

Krajowy Plan Strategiczny

Krajowy Plan Strategiczny dla Polski został przygotowany zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Krajowy Plan Strategiczny obejmuje okres programowania na lata 2007-2013. Na podstawie analizy sytuacji społecznej, gospodarczej i środowiskowej określa priorytety i kierunki rozwoju w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. Stanowi podstawę dla realizacji działań Programu Operacyjnego Rozwój Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

Nowa polityka rozwoju obszarów wiejskich obejmująca lata 2007–2013, będąca elementem WPR, kładzie większy nacisk na zagadnienia takie jak pozaprodukcyjne funkcje i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, wysoka jakość życia, innowacyjność w rolnictwie oraz potrzeby modernizacyjne w sektorze rolnym i leśnym.

Zwiększona wielofunkcyjność wsi ma służyć poprawie dochodów ludności wiejskiej i zapewnieniu stabilności usług mających charakter dóbr publicznych.

Równie ważnym aspektem obszarów wiejskich w Polsce, poza funkcjami ekonomicznymi i dobrymi warunkami dla rozwoju społecznego, jest ich rola w zachowaniu walorów krajobrazowych oraz środowiska naturalnego, tj. bogactwa siedlisk i różnorodności biologicznej, a także dziedzictwa kulturowego wsi.

W ramach priorytetowych kierunków wsparcia obszarów wiejskich Unii Europejskiej, zdefiniowano cztery główne osie:

Oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego;

Oś 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich;

Oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej;

Oś 4: Leader, która polega na aktywizacji społeczności obszarów wiejskich poprzez inicjowanie lokalnych działań na rzecz tych społeczności.

Program Operacyjny „Kapitał Ludzki”

Celem głównym Programu jest: wzrost zatrudnienia i spójności społecznej a do osiągnięcia tego celu przyczynia się realizacja sześciu celów strategicznych, do których należą:

1. Podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych i biernych zawodowo
2. Zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego
3. Poprawa zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw do zmian zachodzących w gospodarce
4. Upowszechnienie edukacji społeczeństwa na każdym etapie kształcenia przy równoczesnym zwiększeniu jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym powiązaniu z potrzebami gospodarki opartej na wiedzy
5. Zwiększenie potencjału administracji publicznej w zakresie opracowywania polityk i świadczenia usług wysokiej jakości oraz wzmocnienie mechanizmów partnerstwa
6. Wzrost spójności terytorialnej.

Program Operacyjny „Innowacyjna gospodarka”

Głównym celem Programu jest rozwój polskiej gospodarki w oparciu o innowacyjne przedsiębiorstwa.

Cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację następujących celów szczegółowych:

1. Zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw,
2. Wzrost konkurencyjności polskiej nauki,
3. Zwiększenie roli nauki w rozwoju gospodarczym,
4. Zwiększenie udziału innowacyjnych produktów polskiej gospodarki w rynku międzynarodowym,
5. Tworzenie trwałych i lepszych miejsc pracy,
6. Wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013

Cel strategiczny:

Zrównoważenie rozwoju kultury w regionach

Cele cząstkowe:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury

2. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań z systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury
3. zmniejszenie dysproporcji regionalnych rozwoju kultury
4. Wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
5. Poprawa warunków działalności artystycznej,
6. Efektywna promocja twórczości,
7. Zachowanie dziedzictwa i aktywna ochrona zabytków,
8. Zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej.

Program ten stanowi dodatkowy element wsparcia z funduszy strukturalnych, który wzmocni działanie innych programów na obszarze pięciu następujących województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, podkarpackiego oraz świętokrzyskiego.

CELE PROGRAMU

Celem głównym Programu jest: „przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Cel główny Programu osiągnąć będzie przez realizację celów szczegółowych, którymi są:

- Stymulowanie rozwoju konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy.
- Zwiększenie dostępu do Internetu szerokopasmowego w Polsce Wschodniej.
- Rozwój wybranych funkcji metropolitalnych miast wojewódzkich.
- Poprawa dostępności i jakości powiązań komunikacyjnych województw Polski Wschodniej.
- Zwiększenie roli zrównoważonej turystyki w gospodarczym rozwoju makroregionu.
- Optymalizacja procesu wdrażania PO Rozwój Polski Wschodniej.

W ramach PO RPW będą realizowane projekty o kluczowym znaczeniu dla rozwoju społeczno-gospodarczego pięciu województw Polski Wschodniej. Finansowane będą przede wszystkim inwestycje w zakresie infrastruktury wspierającej działalność naukową i badawczą oraz zakładające modernizację miejskich lub regionalnych

systemów komunikacyjnych, a także realizowane będą przedsięwzięcia zwiększające atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną

OBSZARY WSPARCIA W RAMACH PROGRAMU

Oś priorytetowa I: Nowoczesna gospodarka

- I.1. Infrastruktura uczelni
- I.2. Wsparcie powstawania i dokapitalizowanie instrumentów inżynierii finansowej
- I.3. Wspieranie innowacji
- I.4. Promocja i współpraca

Oś priorytetowa II: Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

- II.1. Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej

Oś priorytetowa III: Wojewódzkie ośrodki wzrostu

- III.1. Systemy miejskiego transportu zbiorowego
- III.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej

Oś priorytetowa IV: Infrastruktura transportowa

- IV.1 Infrastruktura drogowa

Oś priorytetowa V: Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne

- V.1. Promowanie zrównoważonego rozwoju turystyki
- V.2. Trasy rowerowe

Oś priorytetowa VI: Pomoc techniczna

- VI.1. Wsparcie procesu wdrażania oraz promocja Programu

Powyższe programy zdecydowanie wpisują się w założenia strategiczne LGD i w ich ramach mogą być realizowane kompleksowe projekty skierowane na obszar działania Partnerstwa.

Zapisane w LSR cele i założenia realizacyjne są komplementarne z przedstawionymi dokumentami. Dzięki temu możliwa jest realizacja przez LGD dodatkowych projektów w ramach powyższych Programów. Stanowiąc to będzie doskonale uzupełnienie przedsięwzięć prowadzonych w ramach LEADER i przyczyniać się powinno do kompleksowego, zrównoważonego rozwoju danego obszaru.

XV. Planowane działania (przedsięwzięcia) operacje realizowane przez LGD w ramach innych programów wdrażanych na obszarze LSR

Lokalna Grupa Działania planuje realizację projektów, które będą wpisywały się w cele ogólne i szczegółowe Lokalnej Strategii Rozwoju i będą współfinansowane z innych źródeł niż budżet LGD w ramach Osi 4 LEADER.

Operacje zaplanowane do realizacji w ramach wsparcia z innych programów pomocowych Unii Europejskiej będą miały charakter komplementarny do przedsięwzięć i operacji zaplanowanych w Lokalnej Strategii Rozwoju i współfinansowanych ze środków PROW Oś 4 Lider.

Sposób finansowania poszczególnych osób zatrudnionych w LGD zapobiegający podwójnemu finansowaniu

W celu przejrzystego finansowania osób zatrudnionych w LGD będzie prowadzona lista pracowników LGD z podaniem numeru ich umowy o pracę, wymiaru etatu i programu, z jakiego jest finansowana. Dodatkowo podane będą zadania i obowiązki wykonywane przez określoną osobę oraz kwota wynagrodzenia pochodząca ze środków danego programu.

W przypadku osób zaangażowanych jednocześnie w realizację dwóch lub więcej programów osoby te będą musiały w listach obecności oraz kartach czasu pracy oddzielnie do każdego programu wykazać, jakie obowiązki i w jakim czasie wykonywały oraz czuwać nad tym, żeby godziny pracy były zgodne z umową o pracę dotyczącą danego programu. Ostatecznie łączny wymiar czasu pracy nie może przekroczyć wielkości maksymalnych dopuszczonych w Kodeksie Pracy

Takie proste i jasne reguły finansowania osób zatrudnionych w LGD zdecydowanie zapobiegają podwójnemu finansowaniu stanowisk.

Mechanizmy uniemożliwiające realizację podobnych operacji z dwóch różnych źródeł

W celu uniemożliwienia realizacji podobnej operacji (tego samego projektu opatrzonego inną nazwą) będzie prowadzona skrupulatna ewidencja wszystkich składanych wniosków do programów Unii Europejskiej. Na liście będą znajdowały się podstawowe informacje, takie jak: data złożenia wniosku, do jakiej instytucji i z jakiego programu został złożony, tytuł, czego dotyczy projekt, pomysłodawca, realizator. W ten sposób będzie można w każdej chwili sprawdzić indywidualne dane dotyczące projektu i zapobiec przypadkowemu złożeniu wniosku do różnych instytucji. Złożenie projektu

będzie wymagało zasięgnięcia opinii i uzyskania zgody Walnego Zebrania. To też skutecznie zapobiegnie składaniu podwójnych wniosków o dofinansowanie.

Każdy projekt będzie posiadał oddzielne konto bankowe (lub subkonto) do obsługi finansowej oraz wyznaczonego kierownika projektu/koordynatora odpowiedzialnego za prawidłową realizację projektu i wydatkowanie środków z danego programu.

Dzięki temu w LGD będzie istniała przejrzysta sytuacja odnośnie wszystkich realizowanych projektów oraz źródeł ich finansowania, co z pewnością uniemożliwi nakładanie się pomocy w ramach różnych programów.

XVI. Przewidywany wpływ realizacji LSR na rozwój regionu i obszarów wiejskich

Lokalna Strategia Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania – Biebrzański Dar Natury jest spójna i komplementarna z dokumentami programowymi rozwoju na poziomie województwa podlaskiego i powiatu grajewskiego.

Wizja i misja LSR jest zgodna z wizją rozwoju województwa podlaskiego, która brzmi „*Województwo podlaskie regionem aktywnego i zrównoważonego rozwoju z wykorzystaniem walorów środowiska naturalnego, wielokulturowej tradycji i położenia przygranicznego*”. Szczególnie ważny jest podkreślenie w obu dokumentach wagi wykorzystania walorów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa historycznego i kulturowego w rozwoju.

W szczególności cele ogólne i szczegółowe oraz przedsięwzięcia i operacje zaplanowane w Lokalnej Strategii Rozwoju wpisują się w realizację celów rozwoju województwa;

Cel 1: Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej województwa

Cel 2: Rozwój zasobów ludzkich zgodnie z potrzebami rynku pracy

Cel 4: Ochrona środowiska naturalnego

Cel 5: Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego

Cel 7: Rozwój rolnictwa i tworzenie warunków wielofunkcyjnego rozwoju wsi,

oraz są zgodne z następującymi priorytetami i działaniami zapisanymi w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku.

Priorytet II. Infrastruktura społeczna

Działanie 2. Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego

Działanie 3. Rozwój sportu i rekreacji

Priorytet III. Baza ekonomiczna

Działanie 1. Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

Działanie 2. Rozwój turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego

Działanie 3. Wsparcie przedsiębiorczości

Możliwości zawarte w założeniach programowych Działań Osi 4 LEADER pozwalają na realizację szeregu projektów mogących mieć wpływ na rozwój regionu i obszarów wiejskich. Planowane w LSR przedsięwzięcia przewidują znaczący wpływ projektów na obszar LGD ukierunkowany szczególnie na podniesienie aktywności społecznej, rozwój przedsiębiorczości, zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Pozytywny wpływ na rozwój całego regionu w wyniku realizacji zakładanych w LSR przedsięwzięć przejawiać się będzie m.in. poprzez:

- aktywizację mieszkańców,
- wzrost przedsiębiorczości,
- wzrost ruchu turystycznego,
- zachowanie dziedzictwa obszaru LGD,
- zwiększenie liczby miejsc pracy,
- wzrost liczby i rozwój mikroprzedsiębiorstw,
- zwiększenie dochodów gospodarstw domowych ze źródeł pozarolniczych,
- spadek bezrobocia,
- wzrost dochodu podatkowego gmin,
- wzrost dochodów z turystyki,
- promocję regionu w kraju i zagranicą.

Będą to realne wyniki realizacji LSR na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury.

XVII. Informacja o załącznikach

Lp.	Nazwa załącznika
1	Kwalifikacje i doświadczenie osób wchodzących w skład organu decyzyjnego
2	Doświadczenie członków albo partnerów LGD w realizacji operacji
3	Regulamin funkcjonowania Rady Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury z Deklaracją bezstronności
4	Karta oceny zgodności operacji z Lokalną Strategią Rozwoju
5	Karta oceny operacji wg lokalnych kryteriów LGD dla działania „Małe projekty”
6	Karta oceny operacji wg lokalnych kryteriów LGD dla działania „Odnowa i rozwój wsi”
7	Karta oceny operacji wg lokalnych kryteriów LGD dla działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”
8	Karta oceny operacji wg lokalnych kryteriów LGD dla działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”.
9	Pismo dotyczące przyjęcia do realizacji wniosku o dofinansowanie operacji
10	Pismo dotyczące odrzucenia wniosku o dofinansowanie operacji
11	Lista złożonych projektów
12	Ogłoszenie rozpoczęcia procedury rekrutacyjnej
13	Lista kandydatów spełniających wymagania formalne
14	Protokół z przeprowadzonej procedury rekrutacyjnej
15	Informacja o wynikach naboru
16	Procedura naboru pracowników LGD
17	Procedura postępowania w sytuacji wystąpienia trudności w zatrudnieniu pracowników
18	Wykaz członków LGD
19	Opisy stanowisk
20	Warunki lokalowe
21	Lista projektów wybranych do realizacji
22	Lista projektów nie wybranych do realizacji
23	Wykaz zabytków i miejsc o dużym znaczeniu historycznych obszaru LGD

Przewodniczący Zebrania

Stanisław Szleter